

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra žurnalistiky

Islámský terorismus a proporcionalita jeho mediální reflexe

-

Islamic terrorism and proportionality of its media reflection

-

Magisterská diplomová práce

Bc. Pavel JURÁŠ

Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Hadwiger Zámečník, PhD.

Olomouc 2014

ANOTACE

Práce Islámský terorismus a proporcionalita jeho mediální reflexe zkoumá fenomén islámského terorismu coby fenomén mediální, a to ve všech jeho aspektech: V první části kontextualizuje Islám a násilí s ohledem na mediální diskurz – exkurz do historického i současného smýšlení o džihádu a realitě „arabské ulice“. Druhá část se věnuje mediálnímu modu operandi teroristických skupin a zkoumá, zda lze oprávněně tvrdit, že média a terorismus existují v symbiotickém vztahu. Poslední část ilustruje téma doplňkovým výzkumem na českých denících MF Dnes a Právo – zkoumá se proporcionalita atribucí teroristických útoků ve zprávách podle motivace (islámský/neislámský). Tento výzkum je pak vysvětlován teoretickým rámcem konceptu zpravodajských hodnot tak, jak je nadefinovali Galtung a Rugeová.

KLÍČOVÁ SLOVA

Terorismus, Islám, Korán, Islámský stát, ISIL, Da'iš, Al-Qa'ida, šaría, konflikt, nová média, zpravodajské hodnoty, framing

ANNOTATION

The thesis Islamic terrorism and the proportionality of its media reflection examines the phenomenon of islamic terrorism as a media phenomenon in all of its aspects: The first part contextualizes Islam and violence in regards to the media discourse - an excursion to historical and contemporary ways of thinking about jihad and the reality of "Arab street". The second part pays attention to the media modus operandi of terrorist groups and examines whether it is legitimate to claim that media and terrorism exist in symbiosis. The final part of this thesis illustrates the topic with complementary research of Czech daily newspapers Mladá fronta DNES and Právo in regards to the proportionality of attribution of terrorist attacks in the news on the basis of their motivation (islamic/nonislamic). This research is explained in the light of the news values concept as defined by Galton and Ruge.

KEY WORDS

Terrorism, Islam, Quran, Islamic State, ISIL, DAESH, Al-Qa'ida, sharia, conflict, new media, news values, framing

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury. Práce má 163 568 znaků.

V Olomouci dne 18. listopadu 2014

.....

Bc. Pavel Juráš

Na tomto místě bych chtěl poděkovat:

Mgr. Lukáši Zámečnickovi, PhD. za všechny cenné rady a vždy nadstandardně přátelský přístup v průběhu celého mého studia.

Kolegům a přátelům, jejichž podpora pro mne hodně znamená.

G. R. a F. D., jejichž činnosti si velmi vážím a jež mne inspirovala k napsání této práce.

OBSAH

1. Úvod	8
2. Islám a terorismus.....	10
2.1. Formování věrouky	10
2.2. Formování náboženské praxe.....	12
2.3. Šaría	14
2.4. Právní školy	15
2.5. Civilizační šok	16
2.6. Tak trochu jiná renesance	18
2.7. Kořeny salafismu a islamismu	20
2.8. Džihád	22
2.9. Náchylnost ulice	25
3. Džihádismus v realitě dneška	30
3.1. Zdroje a povaha džihádu	30
3.2. Fard Ayn versus Fard Kifája	32
3.3. Bojový virus džihádu	33
3.4. Kopírování historie	34
4. Terorismus	38
4.1. Náboženská motivace terorismu	39
4.2. islámský a neislámský terorismus	42
5. Média a terorismus	44
5.1. Terorismus na internetu	47
5.2. Vlastní propagandistická strategie ter. uskupení	48
5.3. Prostředky a metody džihádistické med. propagandy	49
5.4. Psychologie mediovaného terorismu	55
6. Výzkum proporcionality.....	57
6.1. Teoretické koncepty	57
6.2. Vymezení předmětu výzkumu	62
6.3. Výzkum a konfrontace dat	66
7. Interpretace výsledků a závěr	70
Seznam pramenů a literatury	78
Seznam použitých grafů a tabulek	84
Přílohy	85

1. ÚVOD

„Polovina džihádu jsou média“, hlásá jedna z aktivizujících grafik Da'iš, radikálního uskupení známého jako Islámský Stát. Eskalace teroristických útoků, již jsme svědky v posledních dekádách, a která sebou logicky přináší i zvýšený zájem zpravodajského sektoru masmédií, se stala podnětem pro emergenci netradičních výzkumných otázek v rámci rozličných oborů. Poslední desetiletí také zaznamenala značný rozmach organizací a institucí na mnoha úrovních vládní i soukromé sféry, které se mapováním a analyzováním terorismu zabývají. Terorismus skutečně je tématem 21. století. Zároveň je tématem navýsost mediálním, a to přinejmenším stejnou měrou, jakou náleží do domény oborů, jako jsou politologie, mezinárodní vztahy, bezpečnostní a strategická studia a dalších interdisciplinární oborů. Zneklidňující posuny na civilizačním podloží, které zažíváme v posledních desetiletích mají, ač se dějí na opačném konci planety, tendenci díky plné globalizaci informačního věku hluboce ovlivňovat naši skutečnost. Jaká je souvislost mezi poselstvím terorismu a jeho nositelem – médii? Jedná se skutečně o symbiotický vztah, jak se často naznačuje? Pokud ano, jak se to projevuje a co to pro nás znamená? Mediální pokrytí teroristického činu můžeme optikou McLuhanovy teze chápat jako extenzi samotného teroristického aktu v jeho zhoubném účinku – ostatně primárním cílem těchto brutálních útoků nejsou bezprostřední civilní oběti, ale široké publikum, které se stává emocionálním rukojmím v psychologické válce.

Terorismus jistě je mediální událost. Studie dokládají, že v teroristickém plánování hraje důležitou roli i čím dál větší orientace na mediální pozornost – výběrem obětí či místa spáchání útoku, jeho načasování i způsobem provedení. Zde se výzkumníkům otevírá široké pole otázek. Také vztah k jednotlivým komunikačním kanálům a především způsob jejich užívání stojí za pozornost – tzv. nová média se stala útočištěm radikálních islamistických skupin a kanálem jejich propagandy právě proto, že tyto disperzní sítě v nich našly dokonalou kopii své vlastní efektivní struktury - decentralizované a těžko podchytitelné. Dochází tak k redefinici informační války - a teritoriálně vázané celky národních států v ní působí jako zastaralé relikt, spíše jen reagující a vždycky o krok zpět.

Jelikož je islámský terorismus silným tématem mediální agendy, ve veřejném diskurzu se usídlily určité pojmy, jejichž významový rámec je potřeba plně pochopit a správně kontextualizovat, abychom mohli zasvěceně uvážít, čím vlastně islámský terorismus je. Jaký má Islám vztah k terorismu a naopak, co je to džihád a jaká geneze jej provázela, do

jaké podoby se vyvinul dnes a co to pro nás znamená. V první kapitole nahlížím věroučný kontext s důrazem na historii i současnost myšlení o džihádu a terorismu ve vztahu k fundamentům víry. Ty jsou osvětleny v takové míře, která umožní pochopit, odkud bere moderní džihádické myšlení svou legitimitu.¹ Je násilí Islámu inherentní? Je jeho prosazování obecnou normou nad kterou panuje konsenzus, nebo se nad jeho konkrétními podobami vedou věroučné spory? Všechny zmíněné problémy nemají zástupnou roli – naopak tvoří jádro diskurzivní polemiky o tom, zda a nakolik je legitimní terorismu, kterému obecně říkáme islámský, tento atribut přiřknout. Následující kapitoly jsou exkurzí do nedávné minulosti a současnosti radikálního islamismu a věnuje se analýze jeho mediálních strategií a taktik. Jsou popsány detailní principy propagandistické práce s potenciálními rekruty a je naznačeno, jakými prostředky se na ně působí.

Vztah terorismu a médií je pak předmětem druhé části práce, která má ilustrační povahu a která je věnována osvětlení tematiky mediálních atribucí terorismu v českém tisku skrze teoretické koncepty zpravodajských hodnot a framingu. Ty jsou následně aplikovány ve vysvětlovacím rámci provedené komparativní obsahové analýzy, zkoumající proporční zastoupení pokrývané problematiky vzhledem k datům hodnověrných globálních databází. Těmi jsou datový korpus Global Terrorism Database (GTD) a Study of Terrorism And Responses to Terrorism (START) s výstupy v podobě Annex of Statistical Information a výročních datasetech založených na systematickém sběru dat o konkrétních motivacích teroristických útoků, s jejichž pomocí mohou být analyzována data GTD a aplikována vzhledem k výzkumnému vzorku. Ten tvoří zahraniční zprávy o teroristických útocích deníků MF Dnes a Právo, rozdělené na tři roční celky.

¹ Ve své práci se soustředím na sunnitský extremismus, pokud není explicitně stanoveno jinak. Arabštinu transkribuji s ohledem na rozšířený úzus, který rozlišuje „káf“ a „qáf“, proto Al-Qa’ida. U ostatních ustálených českých překladů (Korán) používám uzuální verzi přepisu. U přímých citací zachovávám původní styl transkripce.

2. ISLÁM A TERORISMUS

Většina muslimských společností dneška je mnohvrstevnatá a proniknout tenaty islámského myšlení o jakémkoliv tématu vyžaduje velmi pečlivé zkoumání. V této kapitole nahlížíme věroučný kontext s důrazem na historii i současnost myšlení o džihádu a terorismu ve vztahu k fundamentům víry. Máme-li legitimně uvažovat o mediálním diskurzu islámského terorismu, je nutné věnovat pozornost popisům konkrétních specifík islámské věroučné praxe, relevantních k vykreslení obrazu o tom, jak se v muslimských společnostech utváří, uchovává a formuje náboženský nebo nábožensko-právní názor. Zvláštní důraz je kladen především na pojmy a koncepty spojené s hnutími, ze kterých džihádismus ideologicky vychází.

2.1 Formování věrouky

Islám chápe Korán jako nestvořené Slovo boží, nadiktované skrze archanděla Džibríla proroku Muhammadovi. Pro úctu, které se těší Korán, nazývaný taktéž umm al-Kitáb (matka knihy), se těžko hledají paralely. Chápán jako zázrak sui generis, platí Korán za vzor v mnoha ohledech. *Jeho jazyk, vycházející z jazyka Hidžázu a předislámské poezie, určil závaznou normu spisovné arabštiny, již zároveň zabezpečil vysokou prestiž, rozšíření a stabilitu přetrvávající staletí.*² Při zákazu figurálního zobrazování jsou koranické verše (áját) hlavním ozdobným prvkem umění, učení se Koránu nazpaměť je chápáno jako velmi bohubilé, specifický druh formální recitace má na arabské posluchače údajně vysokou působnost, k čemuž jistě přispívá i typicky Koránský rozhodný tón autoritativních připomenutí, naučení a pokynů.³

Zatímco Bible má spíše charakter popisu historicko-mytologického a je zde zjevný a přiznaný lidský zásah – tedy fakt, že „Písmo svaté“ křesťanů a židů je chápáno jako stvořitelem inspirovaný zápis zbožných mužů, je Korán přímým a přesným zněním boží promluvy k lidem, což se odráží i ve formě užívání první osoby jak singuláru (anná) tak plurálu (nahnu), v tomto případě arabské obdoby plural majestatis, v nichž Alláh v Koránu hovoří. Tento fakt má závažné, často opomíjené konsekvence: nejen pro výše zmíněné je výzva politika a aktivisty Geerta Wilderse, kterou přednáší muslimům v závěru svého

² KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty Islámu*. 5. vyd. Praha: Vyšehrad, 2011. str. 33.

³ *ibid.*

kontroverzního snímku Fitna, navýsost problematická.⁴ Muslimové nemohou násilné pasáže z Koránu jednoduše vytrhnout, protože Korán v tradičním islámském myšlení funguje jako organický celek a věčný obraz dokonalého zápisu promluvy Boha, který, ač „Milosrdný a Slitovný“, často užívá velmi sugestivních výhružných popisů trestání peklem. Navíc je ona často uvažovaná liberalizace a renesance náboženství ve smyslu sekularismu tak, jak jej prodělalo křesťanství, o dost méně přepokladatelná. Křesťanské učení se kanonicky profilovalo v rámci koncilů - absence centrální autority v Islámu je alespoň v současnosti spíše přítěžujícím faktorem ve vyhlídkách na posun v doktrinárním podloží směrem od doslovnosti a rigidity. Tento vývoj je pak podtržen i rozdílnou genezí filosofického myšlení v Evropě a islámském světě. Mu‘tazilla, kdysi velmi vlivný filosofický směr islámského středověku, chápal boží zjevení jako v čase stvořené a přístupné rozumovému poznání, které taktéž učinil primárním arbitrem ve věcech toho, co je nábožensky správné.⁵ Kvůli nepřízni vládnoucí Abbásovske dynastie pak v islámském světě převzali intelektuální dominanci Ašárité, protichůdný teologický proud, který odmítal rozum jako nespolehlivý a akcentoval pouze jedinečnost koranického zjevení, kde boží příkazy byly zjeveny a dány a rozum je nesmí nikdy zpochybňovat. Patrně od tohoto historického bodu je v islámském myšlení patrná určitá rezignace na zákonitosti antické logiky a topornost vůči kritické filosofické tradici.⁶ Mezi současnými sunnitskými scholáry (ulamá) je však patrná tendence (především tváří v tvář rostoucí popularitě džihádistských a takfiristických směrů) zdůrazňovat historickou povahu a kontextovost věroučných předpisů v hadísech, které již nemusí vždy plně odpovídat aktuální situaci.

Interpretace jednotlivých veršů Koránu pro potřeby šíření víry skrze výklad nejasných pasáží se ukázala nezbytná a ustanovila se již za Muhammadova života prorokem samotným, neboť dynamické skupině jeho příznivců bylo třeba zjevené verše vysvětlit a aplikovat je na konkrétní události, které mladá umma podstoupila či podstoupit měla. Tuto roli po Muhammadově smrti zastali sahába, jeho nejvěrnější a nejbližší druhové. V následující generaci, která již neměla bezprostřední vazbu na období prorokova působení a nechápala tak narážky a odkazy na neznámé reálie, se začínají ustavovat vykladači užívající metodických principů v přístupu k tafsíru. Tafsír, neboli Koránská exegeze, se pak vyvíjel v úzkém spojení

⁴ WILDERS, Geert. Fitna. [online]. 2008 [cit. 2014-11-11]. Dostupný z WWW: <<http://vimeo.com/20710133>>

⁵ Mu‘tazillité v mnohém navazovali na řeckou filosofickou tradici a užívali logiku podobně jako křesťanští scholastikové v Evropě.

⁶ LEAMAN, Oliver. *An introduction to classical Islamic philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. str. 13-14.

s vědou o hadísech, tedy kanonizovaných reportech tradice z života Proroka a jeho druhů.⁷ Klasických děl tafsíru je mnoho, často se zaměřují na určitý specifický rys islámské doktríny podle vlastní specializace, u jednotlivého tafsíru je taktéž často patrná příslušnost učence k jednotlivému duchovnímu proudu nebo právní škole (madhab). Pro výkladové potřeby této práce užívám Tafsír ibn Kathír⁸, protože se jedná o jeden z nejdetailnějších a nejvíce respektovaných textů i proto, že jde o „mainstream“ v rámci více různých částí muslimského světa a mezi muslimy na západě údajně suverénně nejpoužívanější tafsír. Taktéž proto, že jeho autor Ismaíl ibn Kathír byl studentem scholára Ibn Tajmíji, který je znám jako jeden z prvních proponentů reformistického přístupu, který později ovlivnil salafismus a moderní džihádistické hnutí.

2.2 Formování náboženské praxe

Muhammad je v Islámu pouhým Prorokem, tedy nikoliv nadčlověkem, ale tím nejlepším z lidí. Proto budou muslimové zpravidla protestovat proti tomu být označováni mírně pejorativním termínem „mohamedáni“, protože Muhammad není či by neměl být sensu stricto předmětem náboženského uctívání. Přesto je jeho pozice v myšlení muslimů velmi silná – prorok je označován jako al-insán al-kamíl - dokonalý člověk, tedy vzor hodný následování ve všech situacích pro všechny časy. Zápisy o jednání a chování Proroka v různých situacích jeho života se nazývají ahadíth. Původem se údajně jedná o záznamy prohlášení prorokových společníků předávané ústní tradicí a kompilované po jeho smrti do šesti kanonických sbírek, z nichž především dvě – Sahíh Buchárí a Sahíh Muslim jsou chápány jako vysoce věrohodné a vysoce autoritativní prameny. *Každý příběh (hadíth, pl. ahádíth – vyprávění) měl dvě části: sám obsah sdělení (matn – příběh oslavující výrok či popis chování Muhammada a jeho stoupenců v konkrétní situaci) a jméno nebo celý řetěz jmen (isnád – dosl. podepření, opora) osob, jež svým svědectvím a vahou své prestiže měly doložit pravost či věrohodnost hadíthu.*⁹

Hlavní dvě větve Islámu - sunna a ší'a - se liší v otázce, které hadísy považují za pravé a směrodatné. Menšina muslimů hadíthy neuznává, jedná se však o okrajový směr, který bývá nazýván „koranismem“. U koranistů jde o jistou snahu o modernizaci Islámu a únik před

⁷ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty Islámu*. 5. vyd. Praha: Vyšehrad, 2011. str. 34-35.

⁸ IBN KATHIR, Hafiz. *Tafsir Ibn Kathir*. Riyadh: Dar-us-Salam, 2000. 650 s.

⁹ KOUŘILOVÁ, Iveta. et al. *Cesta k prameni: fatwy Islámských učenců k otázkám všedního dne*. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2003. str. 16.

tíživou legalistickou praxí popsanou v hadíthech, která je narozdíl od Koránu popsána jednoznačnějším jazykem a tolik prostoru pro interpretaci nenabízí. Koranisté však při odmítnutí všech zdrojů mimo Korán nemohou vysvětlit, na jakém základě konkretizují koranické příkazy – například jak konkrétně má vypadat modlitba či rituální očista, které jsou v Koránu zmíněny, ale nikoliv popsány. Proto většina muslimů koranisty považuje za heretiky a následuje příkladů Proroka pokud možno co nejbližší tomu, jak jsou v hadíthech vylíčeny.

Tento formalismus či tradicionalismus hraje v životě muslima velkou roli již proto, že ošetřuje velkou část každodenních situací – preskripce se týkají například toho, jak má vypadat pozdrav a jaké fráze jsou předepsány při jaké příležitosti – kupříkladu vyslovení tašmítu (požehnutí) kýchajícímu člověku (pokud jde o muslima), a fráze, které tento říká nazpět a dále v reakci na odpověď – ovšem pouze pokud nekýchne více než třikrát, protože pak se dle at-Tirmídiho již jedná o příznak nemoci, a vyřčení tašmítu je naopak zapovězeno.¹⁰ Regule se týkají otázky, která ruka se používá na jaký úkon, kterou nohou se vstupuje kam (pravou do mešity, levou na toaletu) a jaké fráze se při tom pronášejí, jaký postup má rituální očista (která část těla a kolikrát se omývá ve stanoveném pořadí). Úkon pravidelné modlitby nemá charakter vyjádření niterné prosby, jako například v křesťanství (této suplikaci odpovídá spíše duá), ale pevně svázaného pohybového a recitačního rituálu. Jedno opakování modlitebního (salát) celku se nazývá rak‘át a v závislosti na čase jedné z denních modliteb variuje i počet jednotlivých rak‘át v rámci celé modlitby. Ranní modlitba (fadžr) obsahuje dva cykly, při nichž se Korán recituje nahlas, polední modlitba (zuhr) obsahuje 4 cykly a recituje se potichu. Odpolední modlitba (‘asr) je totožná jako polední, modlitba po západu slunce (maghrib) obsahuje tři cykly, nahlas se recitují pouze první dva. Konečně večerní modlitba (‘išá) obsahuje cykly 4, dva poslední se recitují potichu. V jednom rak‘át modlíci se muslim vystřídá několik pozic (od stání přes klečení až po prostraci), v rámci každé pozice recituje určitou formuli, většinou třikrát za sebou.

Právě na to narážel spisovatel Salman Rushdie, když se ve své kontroverzní knize Satanské verše snažil evropským čtenářům nastítnit obrovský rozsah náboženské praxe slovy odpadlíka Salmána: „jako kdyby žádný aspekt lidské existence neměl zůstat neregulovaný a svobodný“. Rigidní formalismus úkonů spojených s něčím, co tradičně chápe jako mystické a transcendentní, se nemuslimovi může zdát vzdálený jeho vlastnímu chápání religiozity.

¹⁰ Abu Hurajra vyprávěl, že Alláhův Posel pravil: „Když někdo z vás kýchne, měl by říci: „Al-hamduli ‘lláh“ (chvála Alláhovi), a jeho bratr či společník by mu měl říci: „Jarhamuku ‘lláh“ (kež je k tobě Alláh milostivý). Na to by měl kýchající odpovědět: „Jahdíku ‘lláh wa juslihu bálakum (kež vás Alláh vede a polepší vás).““ (Sahíh Bucháří)

Účelem tohoto zevrubného opisu malého výseku náboženské zkušenosti nebylo ad absurdum demonstrovat činnost plnou zkostnatělých úkonů, ale dokázat, že Islám hraje v životě praktikujícího muslima roli, kterou si průměrně nábožensky založený Evropan neumí dost dobře představit. To je do značné míry dáno právě tím, že je Islám nazýván náboženstvím pro nedostatek lepších termínů, stejně se tomu však má i s dalšími prvky muslimské věroučné praxe.

Mezi nemuslimskými historiografy stále panují jisté pochyby stran autenticity hadíthů. Problémem je, že si jednotlivé hadíthy občas protiřečí (především v preskripci konkrétních trestů za přečiny proti šarí'i, božímu zákonu), významové kontradikce jsou i mezi hadíthy a Koránem. Na tomto podloží se v Islámu odehrávaly a odehrávají ty nejzanícenější věroučné spory. V procesu ověřování pravosti isnádů a selekce zdravých hadíthů do sbírek se stabilizovala sunna jako zdroj práva. Poté, kdy sunnitská ortodoxie tento spontánní právotvorný proces, který hrozil přerůst v legislativní a politický chaos, zvládla a svázala ho do formy kodexů, ještě více posílil vliv sunny na další rozvoj šarí'y – islámského práva.¹¹

2.3 Šarí'a

Šarí'a je v chápání muslimů neomylným a všeobsažným zákoníkem ustanoveným na základě boží zvěsti a praxe jejího zvěstovatele. Ošetřuje jak záležitosti týkající se vztahu společnosti a jednotlivce, tak otázky individuálních mezilidských vztahů a hlavně náležitosti vztahu mezi věřícím a Bohem. Boží vůle má být kontemplována a čtena přímo z textu Koránu. Má ovšem taktéž dojít svého naplnění v praxi tím, že věřící bude bezesbytku dodržovat pravidla šarí'y.¹² Její celek je totiž v sunnitském pojetí absolutní - představuje kodifikaci nařízení a zákazů přímo od Alláha, které zahrnují veškeré podrobnosti lidského chování, činnosti a myšlení na tomto světě.¹³ Aplikace šarí'y coby islámského zákona není vymezena geograficky jako spíše konfesně. Málokde však platí šarí'a v ryzí podobě, neboť většina muslimských zemí v severní Africe a na Blízkém Východě nejpozději v rámci kolonialismu přijala v souvislosti s přechodem na model národního státu rozličné varianty světského práva. V mnoha zemích s převládajícím muslimským obyvatelstvem byly jako úlitba Islámu ve větší či menší míře určité prvky šarí'y inkorporovány do kodifikovaného

¹¹ KOUŘILOVÁ, Iveta. et al. *Cesta k prameni: fatwy Islámských učenců k otázkám všedního dne*. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2003. str. 17.

¹² *ibid.*, str. 12.

¹³ MENDEL, Miloš. *Džihád: Islámská koncepce šíření víry*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1997. str. 19.

zákoníku. V průběhu 10. století se proces základní krystalizace právního systému završil. Šaría – Boží zákon – byla komplexem nařízení a ustanovení a byla propojena celou škálou formálních i skutečných sankcí za jejich neplnění. (...) Veškerý život jedince i společnosti byl v textech šariy detailně zachycen, byly vymezeny jeho pozitivní a nežádoucí projevy a stanoven soubor sankcí ve sféře trestního práva. Šaría pojmenovala každou jednotlivost muslimova života.¹⁴

Zdroje šari'y se nacházejí v Koránu a sunně – jejich interpretaci ve svých rozhodnutích provádí náboženský soudce qádi – který se v případě, že se posuzovaná situace v konkrétní formě přímo nevyskytuje v primárních zdrojích, uchyluje k hledání konsenzu (idžma) se scholáry (ulamá) reprezentující ummu. To proto, že podle hadísu, vyskytujícího se ve sbírce at-Tirmidhí i Abu Dawúd Muhammad prohlásil: „má obec se nikdy neshodne na omylu“. Kromě této kolektivní praxe usuzování se hlavně v minulosti užívaly i individuální dedukce z analogie, tzv. qijás. Idžtihád, zastřešující pojem používaný v islámské právní vědě k označení jakési filosofie práva, tedy interpretace jevů s přihlédnutím k základním textům a úhrnnému étosu Islámu, vyžadoval kromě zběhlosti v právním usuzování navíc značné znalosti textové evidence, gramatiky, historie a korpusu islámského práva. Tyto vysoké nároky kladené na vykladače vedly v průběhu historie až k ustálení principu antonymního vůči idžtihádu – taqlídu, který je chápán jako přijetí a oddané následování dosud formulovaných pouček konkrétního madhabu. *Názory, že mezi kvalifikovanými učenci v té které oblasti či madhabu není jediný, který by měl dostatečné znalosti a autoritu k provádění idžtihádu, se objevovaly už v 10. století, ale s konečnou platností se princip následování tradice prosadil až ve století dvanáctém. Místo samostatného posuzování problémů na základě důkladné znalosti metodických postupů se ulamá stále více přimykali k již formulovaným postojům mistrů fiqhu z dob minulých (...).*¹⁵ Přimknutí se k tradici a rezignace na inovaci v interpretativním rámci šari'y nakonec v islámském myšlení ustálila názor, že „brány idžtihádu jsou zavřeny“.

2.4 Právní školy

Islámská právní věda, Fiqh, se historicky ustanovila především v rámci čtyř různých škol (počítáme-li sunnitskou větev Islámu) – ty se sice shodují na právních zdrojích – Koránu,

¹⁴ KOUŘILOVÁ, Iveta. et al. *Cesta k prameni: fatwy Islámských učenců k otázkám všedního dne*. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2003. str. 22.

¹⁵ *ibid.*, str. 20.

sunně proroka, idžmá (konsenzus ummy reprezentované scholáry) a qijásu (argumentace z analogie), již ne na pořadí jejich důležitosti.¹⁶ V rámci bytnického korpusu právních rozhodnutí a komentářů funguje vedle titulárních soudců qádí i v hierarchii vyšší muftí, který nejdříve vydává neformální odborné názory v konkrétních kauzách, avšak tyto fatwy dostávají brzy podobu formálních rozhodnutí. Čtyři právní madhaby se rozšířily v různých koutech islámského světa, tradičně se odkazují k rozličným scholárům, po nichž dostaly jméno (hanáfí, hanbalí, málíki a šáfí'í). Hanáfovský madhab je rozšířen v evropských zemích s muslimskou populací, ale také na indickém subkontinentu. Málíkíja pak dominuje především v afrických zemích. Madhab Muhammada Idríse aš-Šáfí'ího převládá ve východní Africe a v Indonésii. Hanbalovský madhab se nikdy nerozšířil z Arabského poloostrova - kvůli své značné rigidnosti působil ve středověku spíše okrajově, o to intenzivněji se však prosadil v éře bojových reformačních hnutí v 18. století. Za svůj ideově-legislativní rámec ho přijalo především wahhábovské hnutí. Hanbalovský madhab je dodnes základem saudsko-arabské legislativy a řídí se jím většina tamních vykladačů práva a tvůrců fatew.¹⁷

2.5 Civilizační šok

Šok, který pro západ znamenaly útoky 11. září 2001, bezpochyby dramaticky proměnil vzájemné nazírání západu a muslimského světa. Ustanovení terorismu coby tématu 21. století nakreslilo novou mapu civilizačního vymezení – mapu suverénních národních států stojících proti teroristické hrozbě již ne lokálních parametrů, ale globalizovanou s lokálními projevy. Fukuyamou prorokovaný koncept „konce historie“, zapříčiněného globálním vítězstvím liberálně-tržního ekonomického modelu, se s každým dalším teroristickým útokem jevil vůči antagonní huntingtonovské koncepci pochybnější. Teorie politologa Samuela Huntingtona o střetu civilizací zažila v západním diskursu velkou revitalizaci, ovšem ve vyhroceném období po útocích na WTC taktéž značnou vulgarizaci, a to jak ze strany jejich proponentů, tak ze strany jejich vehementních odpůrců. Huntington však svou tezí před střetem spíš varoval, než že by jej propagoval. Ve svém článku a později knize z roku 1993 postuloval, že linie současných a hlavně budoucích krizí lze vypátrat na tektonických deskách hranic mezi různými civilizačními celky.¹⁸ V Evropě je kromě hranice s Islámem významná i

¹⁶ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty Islámu*. 5. vyd. Praha: Vyšehrad, 2011. str. 118.

¹⁷ KOUŘILOVÁ, Iveta. et al. *Cesta k prameni: fatwy Islámských učenců k otázkám všedního dne*. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2003. str. 23.

¹⁸ HUNTINGTON, Samuel, NAGY, Ladislav, ed. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Vyd. 1. Praha: Rybka Publishers, 2001. 447 s

linie západního a východního křesťanství, dorýsovaná zhruba v 15. století. Za prorocký lze u Huntingtona označit i fakt, že tento předěl nevede zcela s ohledem na hranice současných národních států a odděluje západní část Ukrajiny od jejích východních pravoslavných oblastí – tedy zhruba v místech, kde v roce 2014 v následku revoluce vypukla ozbrojená krize. V budoucnu podle Huntingtona čekají svět stupňující se konflikty probíhající podél linií oddělujících jednotlivé civilizace - modely těchto válek se již stihly zformovat například na Balkáně nebo v kavkazských horách. Za hlavní budoucí konflikt považuje Huntington konflikt západní civilizace s civilizacemi ostatními. Již dnes je totiž zřejmé, že hodnoty sekularismu, liberalismu, lidských práv a svobod, které měly podle Fukuyamy globálně zvítězit, nacházejí v jiných civilizacích pramálo ohlas. Vladimír Nálevka připomíná, že *pokusy Západu propagovat tyto ideje provokují u lidí s jiným kulturním zázemím obranný postoj a obrat k jejich vlastní hodnotové tradici. (Jedním z důvodů vzestupu muslimského fundamentalismu je frustrace islámského světa z mocenského, technologického, vzdělanostního a kulturního vzestupu euroatlantické civilizace.)*¹⁹

Sociální vědy se v rámci svého tradičního klimatu stavěly k Huntingtonovi kriticky. Je však nutné zdůraznit, že v době formulování hypotézy o střetu civilizací fungoval coby politický poradce americké administrativy, narozdíl od tradičních sociologů a religionistů jsou na poli globální politiky jeho hypotézy legitimizovány tím, že coby vysvětlující princip fungují. Lze mu vytknout simplifikaci islámského civilizačního okruhu v tom smyslu, že důsledně nerozlišuje šíitský a sunnitský Islám a jejich svářlivý potenciál - to patrně především proto, že nestudoval islámské reálie, ve kterých je v latenci uchovávaný odpor sunnitů k šíitům coby zrádcům a heretikům tak potenciálně výbušný, jako je výbušná stále živá křivda na Alího následovnictví, kterou pociťují šíité. Tento rozkol mezi dvěma hlavními větvemi Islámu nabývá na významu hlavně v posledních letech v tom ohledu, že po zahraničních intervencích zbyl v konfesně rozdělených státech prostor pro sektářské násilí, podněcené spíše rozdílnými loajalitami k aktérům, kteří využívají jednotlivé milice jako proxy. Vždyť dlouhou dobu po útocích na mrakodrapy v New Yorku používala Al-Qa'ida šíitský Írán jako své útočiště. Huntington přitom nebyl sám, kdo do akademického diskurzu kulturně konfliktní vyhlídky zanesl. S obdobnými tezemi pracovali i Johan Galtung, Robert D. Kaplan a především Bernard Lewis, jehož celoživotním akademickým polem působnosti byl právě vztah Islámu a západu, a který poukázal na zatrpklosti a negativní historické reminiscence

¹⁹ NÁLEVKA Vladimír., Konec dějin a střet civilizací. In: BUDIL, Ivo. et al. *Střet civilizací?: dominance Západu, nebo dialog světových kultur: žhavé sondy deseti autorů*. 1. vyd. Praha: Evropský literární klub, 2002.

konstantně přítomné v myšlení určité části muslimských společností.²⁰ Edward Said, literární teoretik narozený rodičům palestinského původu, pak Lewise a ostatní západní akademiky bádající o islámském světě kritizoval za „orientalistické prizma“ - natolik příkladné pro mentalitu post-koloniální společnosti, že činí evropský pohled na muslimy a jejich svět zcela pokřiveným a nehodnotným. V reakci na tato obvinění byl naopak Said viněn za to, že proti orientalismu sám vytváří polární konstrukt okcidentalismu. Jeho kolegové později prohlásili, že ač měl sám koncept orientalismu Saidem chápaný a popsáný ve stejnojmenné knize svůj význam pro reflexi post-koloniálních studií, byl spíše ideologickým než důsledně akademickým pojmem. Orientalismus i okcidentalismus jsou užitečnými termíny pro popis stereotypizovaných konstrukcí, jimiž se západ a islámský svět vzájemně nazírají.

Jak již bylo naznačeno, termíny našeho civilizačního okruhu nejsou plně synonymické pojmům z islámské věrouky, které jimi překládáme. Například klasická, v akademickém i laickém diskurzu již zabydlená fráze hovořící o „zpolitizovaném Islámu“ nebo o „Islámu prosakujícím do politiky“ de facto implikuje, že Islám jako celek nemá žádné politicko-sociální rozměry a ambice. Toto nepochopení vychází především z poupravených evropských představ o náboženství z dob, kdy náboženské války často plnily skutečně pouze zástupný argument pro politicko-mocenské půtky.

2.6 Tak trochu jiná renesance

Z širokého spektra názorů celého komplexu heterogenních představ, které různé části muslimské obce chovají vůči našemu civilizačnímu okruhu, je pro další potřeby práce relevantní zmínit hlavně značně rozšířený pocit nedůvěry a kulturního ohrožení ze strany západu. Po staletích vítězných tažení a záběru obrovského území v ustavování chalífátu byly prvními historickými potupami vůči Islámu ze stran okcidentu jistě španělská reconquista a bitva u Vídně roku 1683, která znamenala ukončení osmanské islámské expanze do Evropy. Skutečně výrazný kulturní šok však zaznamenala osmanská říše v konfrontaci s ambiciózní Evropou v 18. století – vylovení Napoleona v Egyptě spousta historiků Předního Východu shodně označuje za počátek muslimského novověku. Funkční, avšak několik století se nerozvíjející torzo chalífátu bylo naprosto zaskočeno ambiciózností kapitalistické Evropy s dobře vycvičenou, modernizovanou armádou. Islám platil za státní ideologii a v jejím rámci

²⁰ LEWIS Bernard. *The Political Language of Islam*. Chicago: University of Chicago Press, 1988, str. 72.

byly podle Muhammadových vzorů ošetřeny i vztahy k neislámskému okolí – především jde o rozpracované dělení světa na dár al-Islám a dár al-harb, tedy příbytek Islámu (země, ve kterých je Islám vládnoucím náboženstvím, a které se řídí šarí'atskými zákony) a příbytek války (takové země, kde Islám dosud nevládne, a které by měly být islamizovány buď misijní činností, nebo násilím).

Islámský reformista Muhammad al-Awwá tvrdil, že podobné rozdělení je překonané, zaostalé a že se celý svět nachází v období, pro něž se hodí termín dár al-ahd (země dohody) či země „míru“. Jedinou dělicí linií v současném světě může vytvořit zájem islámské pospolitosti.²¹ Ovšem veškerá politická teorie Islámu počítala pouze s šířením víry a nikoli s porážkami ze strany nemuslimů, a rozklad chálífátu a pád muslimských území do držav nevěřících nemohl žádný z islámských teologů ani teoreticky uchopit, protože svobodná interpretace jevů se nepřipouštěla a v Koránu by odpověď hledal marně.²² Emeritní profesor David Landes, autor knihy *The wealth and Poverty of Nations*, v jednom interview na dotaz, zda je v Islámu zakořeněn pocit historického zklamání, odpověděl: *Pramení ze silného pocitu, že nejsem tam, kam patřím: v čele*.²³ Landes patrně odkazuje na stodesátou ájat súry al-Imrán, která muslimům říká *Vy jste národ nejlepší, jenž kdy povstal mezi lidmi*, toto ujištění se pak opakuje i v hadísech, např. ve sbírce at-Tirmídiho. Je to zároveň částečný důvod, proč se v kolektivní psychologii Islámu projevuje stýskání po zlatém věku²⁴, po časech, kdy Islám vévodil světu, to jest za doby islámské expanze (po Muhammadovi zejména za Rašídovských chalífů a za vlády Umajjovců) a rozkvětu chalífátu.

V důsledku traumatické zkušenosti setkání s dynamickým evropským kolonialismem se v muslimském světě přeci jen započala jakási renaissance (an-Nahda), která měla za účel vyrovnat se s importovanými hodnotami a zaváděním dosud neznámých pojmů do žité skutečnosti islámských zemí, vůči nimž se začala stará dogmata jevit jako dysfunkční. Z důvodů zmíněných již dříve se však tento ideologický posun neodehrál na tolika úrovních jako v Evropě – absence centrálních církevních autorit mohla jen stěží přinést reformování náboženské doktríny v revolučním, skokovém smyslu. Detaily tohoto skokového procesu, který se započal v Egyptě, zde nebudou podrobně rozebírány. Je však vhodné ukázat, jak se přes svého druhu nově „liberální“ chápání teologie u Džamal ud-Dína al-Afgháního, který

²¹ BUREŠ J. Státoprávní koncepce v programech islamistických hnutí na Blízkém východě. *Mezinárodní vztahy*. 2002, roč. 37, č. 3, str. 9.

²² MENDEL, Miloš. *Islámská výzva: Z dějin a současnosti polit. Islámu*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 1994. 230 s.

²³ Cit. dle: ULFKOTTE, Udo. *Hrozba terorismu: islamisté a jejich tajná síť*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2003. str. 32.

²⁴ TAYLOR, Max; HORGAN, John. The psychological and behavioural bases of Islamic fundamentalism. *Terrorism and Political Violence*, 2001, 13.4, str. 37-71.

volal po panislámské jednotě s demokratickými prvky, odmítnutí slepého následování tradice a revizi zkostnatělých interpretací víry, formují myšlenky Islámismu přes Rašída Ridá až k Hassanovi al-Banná, zakladateli Al-Ichwán al-Muslimín – Muslimského bratrstva. Ostatně určitou výpovědní hodnotu má v tomto ohledu i fakt, že ono slovo Nahda, označující obrodu či renesanci v islámském kulturním rámci, nese i několik politických stran jako tuniská nebo alžírská. A bez výjimky jde o strany Islámistické.

2.7 Kořeny salafismu a islamismu

Mendel pro lepší ilustraci popisuje způsob, kterým se noví reformátoři stavěli k žádoucí obrodě, mající Islámu navrátit prestiž spíš, než jej jakkoli měnit, jako „bigotně protestantský“. Touto paralelou je myšlen ideál návratu ke zdrojům, jmenovitě tradici předků (salaf – odtud také salafismus), která je chápána jako trvalý vzor hodný nápodoby, ke kterému je vhodné se upnout coby k prostředku obrany proti nebezpečným tlakům západu.²⁵ Základ žádoucí obrody se pak spatřuje v důsledném návratu šarí‘y jako základního zdroje státní legislativy. O tom mluví Hassan al-Banná, když tvrdí, že vše potřebné ke správnému vedení státu na tomto světě je již obsaženo v textu Koránu a věrohodných hadíthech. Vše ostatní, zejména pak celý systém islámského práva, je nepřípustný balast inovací, kterých je nutno se zbavit.²⁶

V myšlenkách muslimských bratří a ideových proudů, které na ně navazují, je Korán a sunna náboženským, politickým a legislativním ideálem a vzorem. Vše ostatní, včetně toho, co přinesla další staletí vývoje, včetně ponížení Islámu Západem, je už jen něco, co se tomuto ideálu vzdaluje. Proto snaha o návrat k ideálu prvotní ummy, k autentickému čtení a chápání zjeveného textu, není v dnešním islámském světě běžně nahlíženo jako zpátečnictví, „fundamentalismus“ nebo překážka rozvoje.²⁷ Ostatně sám termín fundamentalismus je v určitém ohledu problematický. Kořen má ve slově fundamentum – tedy základ, a je obecně chápán jako lpění na určitých základních principech coby antonymum k modernismu. Podobně je na tom pojem radikalismus, neboť ten odkazuje k radix – kořenům, a de facto má z jazykového hlediska obdobný význam – proto jsou pojmy islámský fundamentalista a

²⁵ MENDEL, Miloš. *S puškou a Koránem: pojmy a argumenty soudobého Islámského fundamentalismu*. Vyd. 1. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2008. str. 46.

²⁶ MENDEL, Miloš. *Džihád: Islámská koncepce šíření víry*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1997. str. 72.

²⁷ KOUŘILOVÁ, Iveta. et al. *Cesta k prameni: fatwy Islámských učenců k otázkám všedního dne*. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2003. str. 12.

islámský radikál považovány za zaměnitelné, i když slovo radikál se v diskurzu ustálilo spíše v podobě konotující násilný extremismus.

V islámských zemích většinou fundamentalismus není chápán jako jev, který by musel dostat vlastní označení. Zdaleka ne všechny složky tamějších společností se na jeho rozvoji aktivně podílejí a ne všechny souhlasí s politickou praxí určitých hnutí. Fundamentalismus je však přesto vnímán jako něco autentického, a tudíž přirozeného. Například arabština pro něj vlastně nemá zvláštní výraz. Část sekulárně orientované arabské žurnalistiky používá výrazu usúlija, což není nic jiného než kalk pod vlivem evropského pojmu fundamentalismus (asl – původ, základ, množné číslo usúl – základy, kořeny).²⁸

Samotní proponenti sledovaného jevu se nazývají různě – nejčastěji o sobě referují názvem vlastního hnutí, někdy používají termín islamisté - Islámijún aby se vydělili z příliš vágního tábora muslimů (muslimún), jindy se lze setkat s termínem salafjún (stoupenci odkazu salaf - ctihodných předků), což ovšem může působit mírné zmatení. Dnešní salafismus má s původními „osvícenskými“ snahami Al-Afgháního (potažmo jeho žáka Muhammada Abduha) málo společného, avšak v odborném okruhu se tato reflexe ještě příliš nezabydlela. Moderní salafija se totiž nerovná původní „modernistické“ salafiji.²⁹

Kvůli nejasným hranicím mezi přehršlí hnutí hlásících se k té či oné formě islamismu média často obtížně rozlišují mezi rigidním, mnohdy snad utlačovatelským tradicionalismem, a násilnickým extremismem. Samy strany hlásící se k islamismu variují ve škále ideových východisek a jejich přístup variuje stejně tak, ať se již jedná o postoj k ženským právům, moderním technologiím nebo legitimitě násilí. Termínem islamismus se však povětšinou vágně zastřešují hnutí, která kladou důraz především na politicko-spoločenské prosazování Islámu v jeho ideální, původní verzi. Ačkoliv může v některých ohledech nabývat ne-fundamentalistických podob, považuje se islamismus za užší termín než fundamentalismus, neboť antidemokratický a rigidní dogmatismus ještě nutně nepředpokládá užití násilí, ke kterému se krajní islamisté často uchylují. V západním diskurzu se však pojmy jako islámský radikál, islámský fundamentalista, islámský terorista a často i islamista považují za takřka synonymní a podle toho je s nimi i nakládáno. Stejně tak nepřiliš zřetelné a jasné jsou hranice mezi wahábbismem a salafismem – do značné míry synonymní, jejich stoupenci se však proti

²⁸ MENDEL, Miloš. *Islámská výzva: Z dějin a současnosti polit. Islámu*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 1994. str. 42-43.

²⁹ *ibid.*, str. 43.

označení wahhábistou budou ohrazovat, protože implikuje idolizování reformátora Abdulwahhába namísto záslužnějšího odkazu imitace sahábů, prorokových společníků.³⁰

Tyto terminologické nuance nás nadále nebudou zajímat, pro lepší pochopení jevů v této práci popisovaných je účelné s určitou mírou zjednodušení říci, že moderní džihádismus čerpá svou inspiraci jak z panislamismu, tak ze salafismu/wahhábismu, ačkoliv s nimi není totožný. Wahhábismus je spojen se jménem puristy Muhammada bin Abdulwahhába a prostředím centrální Arábie, které bylo tradiční doménou nejortodoxnějšího sunnitského mazhabu, totiž hanbalovského. Coby země, ze které pocházel sám Prorok, byla Saudská Arábie velmi nakloněna striktnímu přístupu k náboženství a pokud se dalo hovořit o reformismu, pak měl být tento uplatňován ve formě ještě většího literalismu. Sterilní prostředí hluboce zakonzervované důslednou aplikací odmítání jakýchkoliv inovací (bida'h), příkladně ilustruje povahu věroučného sporu mezi učenci různých právních směrů Islámu (mazhabů), které měly často povahu sémantické polemiky. Kupříkladu výše zmíněné programové odmítání novot se váže k hadíthu „Každá inovace je bludem a každý blud vede do ohně pekelného“.³¹ Podstata rozepře o významu tohoto hadíthu mezi Hanbalovskou a Šáfího školou pak neleží ani tak v definici inovace, jako ve slově každý (kull) – Imám Šáfí příklady z Koránu dokazuje, že toto slovo není užíváno v doslovném smyslu „úplně všeho“.

2.7 Džihád

Monoteismus (tauhíd) jako militantní odmítnutí polyteismu (širk) ve všech jeho formách (např. uctívání hrobek světců) byl jedním z hlavních témat, na které hodlal Abdulwahháb zaměřit své reformační úsilí. Tím dalším byl džihád. V hanbalovském chápání je totiž džihád ve smyslu boje narozdíl od ostatních mazhabů dokonce považován za šestý pilíř víry.³² V knize Kitáb al-Džihád rozpracoval podmínky vedení džihádu – za zmínku stojí přesvědčení, že nepřátele Islámu je nejdříve nutno vyzvat ke konverzi, jejich zabití je povoleno až v důsledku odmítání podrobení. Abdulwahháb kromě ukotvení v hanbalovském madhabu znovu resuscitoval myšlení kdysi vlivného scholára Ibn Tajmíji. Toho lze v mnoha ohledech považovat za prvotního ideologa názorů, které následně v dvacátém století vděčně přejímají džihádisté. Ibn Tajmíja nebyl jenom předchůdce wahhábismu a džihádismu, ale vlastně i takfírismu. Žil v dobách mongolských invazí, které sužovaly tehdejší chalífát -

³⁰ ROY, Oliver. *The Failure of political Islam*. Harvard: Harvard University Press, 1994, str. 118–119.

³¹ *Sahíh Muslim*.

³² COMMINIS, David. *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*. London: IB Tauris, 2009. 279 s.

přesto, že se pozdější mongolští vůdci obrátili na Islám, obvinil je z nedostatečného následování šari'ya a vyhlásil proti nim džihád povinný pro všechny muslimy.³³

Takovéto obvinění z odpadlictví a nevíry, tedy jakési exkomunikování muslima muslimem, nebylo ve zkušenosti islámského myšlení příliš obvyklé, protože mělo závažné konsekvence: apostaze od Islámu je na základě jasných příkazů jak v Koránu samém, tak ve velkém počtu hadíthů (Sahíh Bucháří) trestána odsouzením k smrti. I v současnosti je hrdelní trest za odpadnutí od víry v několika fundamentalistických islámských zemích praktikován (Saudská Arábie, Afghánistán, Pákistán aj.), někteří jeho proponenti z řad ulamá tvrdí, že se na něm shodují všechny právní školy, konsenzus nepanuje pouze na formě, jakou má být rozsudek vykonán. Jiní, jako například šejch Ahmad Kutti, tyto preskripce kontextualizují s historickou potřebou udržení konsolidace de facto vojenského útvaru prorokovy ummy a část scholárů odpadnutí od víry nepovažuje za vhodné trestat smrtí, pokud není provázeno otevřenou rebelií vůči Islámu. Ibn Tajmíja a později Abdulwahháb požadavkem na reinterpretaci věrouky (idžtihád) v rámci radikálně pojímané představy původního Islámu, stejně jako uvedením praxe takfirismu, založili nebezpečný precedent, který, jak bude ještě ilustrováno, dnešní islamisté využívají k legitimizaci terorismu. Právě skrze pojem takfiru či takfirismu k radikálně násilnickým hnutím muslimská uskupení či jednotlivci nejčastěji referují.

Islamismus pracuje s jinou taktikou. Jako hnutí vychází z určité identitární krize, jejímž prvním projevem byl sebevědomý příchod Evropanů do Egypta, avšak ještě důležitější snad porážka arabských států Izraelem ve válce roku 1948 a znovu roku 1967 a následná krize ideje panarabismu. Nejvýznamnějším proponentem islamismu, tak, jak je chápán dnes, bylo patrně Al-Ichwán Al-Muslimín, Hnutí Muslimských bratří, založené v Egyptě Hassanem al-Banná. Původem učitel, profiloval se tento salafijský purista se sklony k mysticismu především jako sociální reformátor.³⁴ Jeho protizápadní agitace nebyla nepodobná rétorice komunistů, tradiční salafisté proto dodnes odmítají muslimské bratry pro partajnost a na současných salafistických webech (salafitalk) se ve vztahu k Muslimskému bratrstvu (pro jeho sociální, lidový a anti-imperialistický apel) často objevuje obvinění z „leninismu“. Hlavní jádro nesouladu pramení v přístupnosti muslimských bratří k inovacím (ti totiž nemají problém přijmout cokoli, co je dobré na jinak zkaženém západě, pokud to pomůže ideji panislamismu) a taktéž v rozdílném názoru na legitimitu ozbrojeného odporu proti vládci,

³³ ALLEN, Charles. *God's Terrorists. The Wahhabi Cult and the Hidden Roots of Modern Jihad*. USA: Da Capo Press, 2006. 384 s.

³⁴ SPRINGER, Devin R. *Islamic radicalism and global jihad*. Georgetown University Press, 2009. str. 54.

kteřá je u islamistů centřální, a u salafistů naopak (pod vlivem Ibn Tajmíjova učení) nepřípustná.

Znechucen arogancí moci, začal Banná akcentovat džihád jako morální a právní povinnost každého muslima, a tato fascinace se obzvláště na pozadí druhé světové války změnila až v křečovitý obdiv k mučednictví. Islám se má jako ideální všelék na jakékoli neduhy podle Hassana al-Banná dostat lidstvu, byť by to mělo být silou, protože *Lidé prostě netuší, že Islám je jedinou nápravou a očiřtou, a proto ani nemá smysl se jich ptát, zda chtějí dobrovolně přijmout da'wu, či nikoli. Proto by bylo zřejmě nejlépe postavit lidstvo před hotovou skutečnost, připravit ji na to, že vybrané a uvědomělé skupiny pravověrných za ně rychle a rázně zjednají nápravu.*³⁵

Významnější postavou než al-Banná byl pro Muslimské bratrstvo i současný militantní džihádismus spisovatel a myslitel Sajjíd Qutb, který se dostal do čela organizace za vlády Džamala Násira v roce 1950. Qutb, který se ze svého studijního pobytu v Americe vrátil rozčarovaný západním životním stylem, necudností amerických žen a nekulturností černošského jazzu, začal velmi rychle přijímat salafistickou rétoriku a aplikovat ji na to, co považoval za dekadentní a úpadkový vliv západu projevující se v muslimských zemích. Pro tyto potřeby velice umně převzal v užívání slovo džahílíja, které v náboženském kontextu značí stav „duchovní temnoty“ lidstva (hlavně Arábie) před příchodem proroka Muhammada. Tento konstrukt „permanentní džahílíje“ pak legitimizoval nazírání všech muslimů jako potenciálních odpadlíků, fakt, který způsobil emergenci patologických vnitřních pnutí v muslimských společnostech.³⁶

Tyto myšlenky zakrátko prokázaly svůj revoluční potenciál, protože hnutí se i přes opakované perzekuce ze strany vládnoucího režimu masově šířilo a za celou svou historii se i často uchýlovalo k násilné akci. Qutb pokračoval v akcentaci sociální roviny hnutí, zároveň však burcoval k džihádu proti tyranii režimů, které se zpronevěřily islámským hodnotám šarí'y. Proti těmto tendencím („západní amorálnosti a vyprázdněnosti“ a „lichvářství světového židovstva“) v muslimském světě je třeba se důrazně postavit, aby mohl být obnoven lesk Islámu z období zlatého věku a mohlo dojít k obnově chalífátu, rozpuštění jehož osmanské varianty na pozadí poválečného uspořádání byli on i al-Banná svědky. Z této distinkce také pramení později velmi hojně používané rozdělení na „blízkého“ a „vzdáleného“

³⁵ MENDEL, Miloš. *Džihád: islámská koncepce šíření víry*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1997. str. 176.

³⁶ QUTB, Sajjíd. *Milníky na cestě*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013. 295 s.

nepřítele – tedy koncept, podle kterého budou později svou vojensko-politickou taktiku bezezbytku formovat veškerá panislamistická džihádistická hnutí.

Hnutí Muslimského bratrstva se po dlouhé době strávené v ilegalitě vynořilo na pozadí událostí egyptské revoluce, která svrhla Husního Mubaraka a v následujících volbách vynesla údajně již reformované hnutí až do čela státu, a to i s nově rozšířeným krédem ve znění *Alláh je náš cíl, Korán naše ústava, Prorok je náš vůdce, Džihád naše cesta a smrt na cestě boží naše nejvyšší aspirace*. Tento volební úspěch by se nikdy nemohlo udát, pokud by hnutí nemělo masovou oblibu zapříčiněnou hlavně dlouhodobým pěstováním sociálních služeb a charitativní činnosti. Tato opora, kterou Gilles Kepel nazývá „islamismus zdola“³⁷ zapříčinila situaci, ve které islamismus aspiruje na to stát se skutečnou politickou alternativou moderní společnosti. Využívá k tomu sociální sítě, nejčastěji soustředěné do soukromých mešit, které jsou dostupné široké veřejnosti, zvláště ve vesnických oblastech a na chudých periferiích měst. Islamistické síly snadno využijí souběhu krizových faktorů a malé legitimacy národního státu k získání společnosti pro islámské řešení, jehož dosáhnou pomocí ústavních nástrojů. V tomto ohledu skutečně nelze upírat Muslimskému bratrstvu či Hizb ut-Tahrír proklamovanou oddanost demokratickým principům – avšak patrně pouze do doby, do které tyto budou korespondovat s jejich zájmy.³⁸

2.8 Náchylnost ulice

Pro model „podpory zdola“ je islamismus dokonale vybaven již samotným Islámem, který má tradičně silný sociální rozměr. Jak tento mobilizační potenciál doopravdy reálně působí na skutečné lidové úrovni „arabské ulice“ na pozadí prohlubujících se krizí – má opravdu ideální podmínky fungovat jako nástroj radikalizace? Je obecně rozšířená nenávisť k západu v muslimských zemích vykonstruovanou fabulací?³⁹ U řady orientalistů i arabských intelektuálů převládá podpora názoru Bernarda Lewise, že velká část muslimské veřejnosti trpí permanentní mentalitou ublíženectví a konspiračního uvažování, a to na všech společenských úrovních. Praxe viktimizace, skrze kterou je amorální západ obviňován ze všeho zla, je velmi jednoduchým klíčem k zbavení se odpovědnosti za nefunkční hospodářství a zatuhlost rozličných sfér společnosti – a jako takovému mu „arabská ulice“ velmi vděčně

³⁷ KEPEL, Gilles. *Válka v srdci islámu*. 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2006. 294 s.

³⁸ BUREŠ Jaroslav. Státoprávní koncepce v programech islamistických hnutí na Blízkém východě. *Mezinárodní vztahy*. 2002, roč. 37, č. 3, str. 6-26.

³⁹ TIBI, Bassam: *The Challenge of Fundamentalism*. Berkeley: University of California Press, 1998, s. 8.

dopřává sluchu. Náboženský podkres těchto apelů jej zároveň imunizuje vůči jakékoli kritice. *Roztržka mezi hrdostí na dokonalou víru a zklamáním z toho, jak druhořadou roli hrají muslimové v současném světě, vede ke hledání viníka. „Kdo nám to způsobil?“ Když se nic nedaří, je docela lidské klást si takovou otázku. Je vždy snazší a méně bolestné nacházet příčinu nezdarů jinde než doma.*⁴⁰

Hojně posilovaná představa, že Islám trpí ze zlé vůle jiných – zejména jinověrců a bezvěrců – byla nejprve směřována proti kolonialismu, jenž relativně krátké koloniální intermezzo v podobě britské a francouzské nadvlády skončilo již před půl stoletím. Lewis navíc připomíná, že situace se začala zhoršovat už předtím, než do muslimských zemí dorazil kolonialismus, a krize neodešla ani s jeho odchodem. Univerzální vina se poté přenesla na Spojené státy, Izrael, Židy a obecně celý západ.⁴¹

Příčina této nekonstruktivní pozice přitom leží zakódovaná hluboce v jádru tradicionalistické společnosti a konstantními vlnami krizí všelijakého, hlavně však ekonomického charakteru, je spíše posilována, než zpochybňována. Reference na konspirační fabrikát „protokolů sionských mudrců“ se běžně objevují v publicistických relacích veřejnoprávních arabských televizí. Pro ilustraci rozsahu této společenské paranoie připomeňme, že Izrael a jmenovitě Mossad byl oficiálními místy viněn ze sabotáže egyptského turistického průmyslu prostřednictvím žraloků a ze špionáže Íránu pomocí vycvičených veverek.⁴² Hospodářské a kulturní zaostávání poněkud zastírá fakt, že arabské země disponují ropným bohatstvím, avšak z tohoto bohatství většina populace vidí pramálo, a tak se jejich nespokojenost může ventilovat alespoň symbolicky ve vztahu k útokům proti západu, který často právě nevybíravé oligarchy podporuje. Nelze samozřejmě tvrdit, že většina obyvatel takovéto činy podporuje, ale zadostiučinění z nich je rozšířeno značně. *V arabském tisku bylo možno těsně po 11. září 2001 zachytit téměř oslavné reakce. V egyptských novinách aš-Šaab z 21. 9. 2001 píše Chálid aš-Šaríf: „Pohledte, Amerika, tento světový mocipán, se hroutí! Pohledte, Satan vládnucí světu od východu k západu, je v plamenech! Pohledte, ochránce terorismu se třese hrůzou z terorismu.“ Nechyběla ani pochybná obvinění. Na počátku vojenských operací v Afghánistánu na podzim 2001, kdy Američané shazovali afghánským vesničanům potravinové balíčky, napsal šéfredaktor známého egyptského deníku al-Ahrám Ibrahim Sáfí, že se objevuje „řada zpráv, podle nichž byly potravinové balíčky určené Afgháncům geneticky namodifikované tak, aby Afghánci*

⁴⁰ MÜLLER, Zdeněk. *Svaté války a civilizační tolerance*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005. str. 72-73.

⁴¹ *ibid.*

⁴² KHAZEN, Jihad. Ayoon Wa Azan (Konspirační teorie). *Dar Al Hayat, International ed.* 2011. 27. 1.

onemocněli“. Tyto a podobné texty naznačují propast, která odděluje arabský a muslimský svět od západního světa a především od Spojených států. Pouze hluboce zakořeněné frustrace mohou vysvětlit, proč se v muslimských kruzích, jež nejsou nakloněny ani al-Káidě, ani terorismu, přijímají zprávy o protizápadních atentátech s jakýmsi zadostiučiněním.⁴³

Komentátor Mehdi Hassan v článku pro New Statesman vyjmenovává některé z projevů chorobné konspirační mánie, se kterými se setkal v rozličných muslimských zemích: Lídr IS Abu Bakr Al Bagdádí je podle velmi rozšířeného hoaxu údajně Simon Elliot, Mossadem vyškolený herec. Při návštěvě Iráku Hassanovi jeden vysoce postavený islámský klerik svěřil další masově rozšířenou fabulaci: totiž že za útoky z 11. 9. nestojí Arabové, ale židé, a že všichni židovští zaměstnanci WTC onoho dne nepřišli do práce. Obdobné paranoidní smyšlenky však nejsou doménou pouze arabského muslimského světa: při návštěvě Pákistánu se Mehdi Hassan často setkal s názorem, že Nobelovou cenou odměněná školačka a bojovnice za práva žen Malala Yousafzai je agentkou CIA a že silné povodně, které zasáhly Pákistán v roce 2010, jsou taktéž dílem amerického zbrojního komplexu.⁴⁴

Islamistická hnutí těží hlavně ze setrvačnosti své sociální politiky – už proto, že se jejich teoretici často rekrutovali spíše z laiků s religiozním zápalem, než ze stran promocenských, tradicionalisticky konformních ulamá. Ve většině arabských nedemokratických režimů navíc žilo obyvatelstvo ve smrtelném strachu z tajných služeb (Muchabharát), které mají mnohdy větší pravomoci a horší pověst než jejich protějšky v západních zemích. Ve svých politických vizích islamisté vnímají jako ústřední aplikaci šari'yy, ve které svrchovanost patří pouze Alláhovi, nikoli člověku, a ti, kdo ji nerespektují, jsou považováni za nevěřící. Tato teze pak vede jak ve zpochybnění legitimacy současných panovníků (k jejichž diskreditaci používají prodemokratické rétoriky, tradičně vydávané za kritiku stavu lidských práv v zemi), tak k podpoře ideje restaurace chálífátu.⁴⁵

Moderní islamistická hnutí, která odsuzují džihádismus a politiku násilí (např. Hizb ut-Tahrír či Ichwán al-Muslimín) cíleně kalkulují s taktikou předvoje malého počtu věrných, kteří v druhém plánu strhnou masovou podporou, kterou si jejich spravedlivá kauza boje za

⁴³ MÜLLER, Zdeněk. *Svaté války a civilizační tolerance*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005. str. 57.

⁴⁴ „millions of Muslims across the globe have a soft spot for such hoaxes. Conspiracy theories are rife in both Muslim-majority countries and Muslim communities here in the west.“
HASSAN, Mehdi. Inside jobs and Israeli stooges: why is the Muslim world in thrall to conspiracy theories? New Statesman [online]. 2014. 24. 9. [cit. 2014-11-11]. Dostupný z:
<http://www.newstatesman.com/politics/2014/09/inside-jobs-and-israeli-stooges-why-muslim-world-thrall-conspiracy-theories>

⁴⁵ BUREŠ Jaroslav. Státoprávní koncepce v programech islamistických hnutí na Blízkém východě. *Mezinárodní vztahy*. 2002, roč. 37, č. 3, str. 17

islamizaci společnosti získá. Analytici teroristických hrozeb upozorňují, že ačkoliv zde nemusí být přímé napojení na teroristické aktivity, fungují tato hnutí, která jsou velmi silně rozšířená ve světě, především pak v Evropě,⁴⁶ jako nástupní k další radikalizaci sugestibilních jedinců. Z výše uvedeného lze dedukovat, že existuje nezanedbatelná část muslimů, kterým fundamentalistické projevy konvenují. Pro jejich ocenění mohou v některých případech najít oporu také u osob v islámském civilizačním okruhu známých a uznávaných.

Jedním ze světově nejproslulejších ulamá je šejk Júsuf al-Qaradáwí, salafista a čestný člen egyptského Muslimského bratrstva, patrně nejoblíbenější sunnitský scholár současnosti. Na to, že má na stanici Al-Jazeera pravidelný pořad a i jinde je mu věnován značný mediální prostor, zastává a ve svých fatwách obhajuje dosti kontroverzní pozice. Ačkoliv odmítá terorismus a útoky jako ten z 11. září považuje za nelegitimní, útoky na izraelské občany schvaluje, protože je kvůli povinné vojenské službě považuje de iure za nepřátelské bojovníky. Jeden z mediálně nejznámějších islámských lektorů, považovaný za muslimskou obdobu televagelistů – indický salafista Zakir Naik – zastává ve svých masových přednáškách tradicionalistické pozice co se týče vztahu Islámu k homosexuálům, jinověrcům nebo odpadlíkům, především však v jedné z nich vyjádřil podporu bin Ládínovi.⁴⁷ I tyto kontroverzní postavy však mají názorové oponenty v obdobně situovaných a mediálně populárních učenců – kupříkladu egyptský velký muftí Ali Džumá či egyptská hvězda televizního aktivismu Amr Chaled (který však působí na arabsky mluvící obyvatelstvo, kdežto Naik vede své přednášky v angličtině) - oba dva jsou velkými propagátory mírové koexistence a odpůrci terorismu.

Jak bylo zmíněno, určité tendence naznačují, že terorismus je akčním vyvrcholením jinak latentního fundamentalismu a tyto póly nemusí, ale mohou tvořit spojité nádoby. To platí jak pro muslimské státy, tak i pro mnohé větší muslimské komunity v nemuslimských zemích. Odhalení, která v roce 2007 přinesl investigativní pořad s názvem „Undercover Mosque“ vyvolala ve Velké Británii značný rozruch. Materiál, natáčený skrytou kamerou v mešitách v Londýně, Birminghamu či Derby podával svědectví o radikální a netolerantní verzi islámské doktríny vyučované přímo na britské půdě. Určitý náhled na zastoupení názorů, které bychom v běžně užívaném smyslu slova považovali za fundamentalistické, poskytují studie nazvaná „Islam on Campus“, která byla pod taktovkou Centra Sociální

⁴⁶ KEPEL, Gilles. *Jihad: the trail of political Islam*. 2nd print. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2002. viii, str. 199.

⁴⁷ [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW: <<https://www.youtube.com/watch?v=-aVhAMFefx>>

Koheze (C.S.C) provedena na britských univerzitách a přinesla některé uspokojivé, ale i znepokojivé výsledky. Výzkum byl cíleně zaměřen na muslimské vysokoškolské studenty, neboť předpokládal, že budou obecně liberálnější, než zbytek komunity. Na druhou stranu však platí, že drtivou většinou sebevraždných atentátníků a teroristů ve světě jsou mladí lidé. Právě v případě teroristických útoků na věže Světového obchodního centra z roku 2001 a série výbuchů v Londýnských autobusech z roku 2005 byli pachatelé univerzitní studenti. Studie zjistila, že nemalá část muslimů by chtěla ve Velké Británii zavést právo šari‘a, či alespoň některé jeho prvky. 32% dotázaných muslimských studentů odpovědělo, že zabíjení ve jménu Islámu může být oprávněné. Na stejnou otázku odpovědělo kladně až 60% aktivních členů muslimské studentské unie ISOC. Naproti tomu zabíjení ve jménu náboženství považovalo za neospravedlnitelné za jakýchkoliv podmínek celých 94% nemuslimů.⁴⁸

Pokud jde přímo o muslimský svět, míra radikality a podpory terorismu je v různých státech odlišná. Ze studie Pew Research Center z roku 2005 zjistíme, že sebevražedné útoky proti západním cílům považuje za ospravedlnitelné 31% Turků a až 70% Jordánců. Sympatie k osobě Osamy bin Ládina dosahují v Pákistánu 65%, v Jordánsku 55% a v Maroku 45%.⁴⁹ Průběžně prováděné výzkumy veřejného mínění v muslimských zemích se však zdají naznačovat, že míra radikalismu a podpory terorismu mezi tamním obyvatelstvem postupně klesá, jak do tohoto trendu zasáhnou dramatické turbulence v souvislosti s krizí v irácko-syrské oblasti, je však těžko předvídatelné.

⁴⁸ THORNE, John; STUART, Hannah. *Islam on campus : A survey of UK student opinions* [online]. 1. Vyd. Trowbridge : Cromwell Press, 2008 [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW: <http://www.socialcohesion.co.uk/files/1231525079_1.pdf>.

⁴⁹ PEW GLOBAL ATTITUDES PROJECT. *The Great Divide: How Westerners and Muslims View Each Other*. Washington, DC: Pew Research Center, 2006. [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.pewglobal.org/files/pdf/253.pdf>>

3. DŽIHÁDISMUS V REALITĚ DNEŠKA

Ve vztahu Islámu k násilí jde o ne zcela vyřešenou otázku. Islámští scholáři (Ulamá) a náboženští učenci stále debatují, zda a za jakých podmínek je užití násilí v Islámu legitimní, jaké formy boje jsou přípustné a jaké nikoliv. Je nepochybné, že existují teologové, kteří ve svých fatwách (směrodatných promluvách ve věcech víry) terorismus částečně i zcela zavrhnou. Šejk Tahir ul-Qadri například odsuzuje užívání násilí jako zcela neislámské.⁵⁰ Přesto je násilí džihádu coby ozbrojeného boje proti nevěřícím za účelem šíření víry v islámském myšlení přítomno velmi silně, možná více než kdy dřív.

3.1 Zdroje a povaha džihádu

Jak bylo zmíněno, termíny věrouky Islámu v našem civilizačním okruhu překládáme kvůli nekompatibilitě lexika nutně ne zcela synonymními pojmy. Málokterý z nich však v sobě nese tak dramatický náboj jako slovo džihád, stále ještě chápáné jako ekvivalent svaté války. Kořen výrazu džihád je tvořen slovesem džahada, znamenající píli či snahu, respektive jeho 3. slovesným kmenem ve významu maximálního úsilí.⁵¹ Mudžáhid je pak doslova „ten, který vykonává úsilí“. Snažení se ve věci Islámu může mít mnoho podob a podle toho se s termínem také nakládá. Velmi hojně se upozorňuje na distinkci velkého a malého džihádu. Malý džihád má podobu boje útočného či obranného, Velký džihád (džihád al-akbar) je podle této interpretace ve skutečnosti bojem ryze duchovním, bojem proti vlastní hříšnosti za lepší islámský život jednotlivce. Tato dichotomie je problematická, jelikož se zakládá na hadísu, který byl muslimskými učenci označen za nedůvěryhodný - v době, kdy tyto řetězce procházely revizí, označili scholáři (například al-Dhahabi) nedůvěryhodný řetězec předcházejícího hadísu za „isnád talif“, tedy bezcenný.

Džihádisté se kromě nového salafismu a islamismu (kutbismu) dovolávají ještě jednoho zdroje – prominentních palestinsko-jordánských islamistických učenců a aktivistů (Abdulláh Júsuf Azzám, Abu Qatada Al-Filistíní a Abu Muhammad Al-Maqdísí).⁵² A jsou to

⁵⁰ TAHIR-UL-QADRI, M. *Fatwa on suicide bombings and terrorism*. 1st. Ed. London : Minhaj Publications, 2010. 600 s.

⁵¹ MENDEL, Miloš. *Džihád: islámská koncepce šíření víry*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1997. str. 25.

⁵² HOLBROOK, Donald. Using the Qur'an to Justify Terrorist Violence: Analysing Selective Application of the Qur'an in English-Language Militant Islamist Discourse. *Perspectives on Terrorism*, North America, 4, 11.

právě tito militantní šejkové, kteří poskytují teroristickým způsobům boje náboženskou legitimitu. V kontextu malého a velkého džihádu právě Al-Filistíní a Abdulláh Azzám patrně ne zcela od věci argumentují v tom smyslu, že takováto interpretace „odporuje další textové evidenci i realitě“. V tomto případě narážejí na existenci dalších hadísů, které staví džihád ve smyslu ozbrojeného boje na jednu z nejvyšších a nejbohubějších pozic v rámci náboženských povinností. Analýzou korpusu věroučných textů zjistíme, že termín džihád se ve většině případů používá v kontextu ozbrojeného boje.⁵³

Kutb o hledisku nazírání džihádu jako záležitosti srdce, potažmo maximálně coby obranné reakci, přímo řekl: „Takové pojetí džihádu je hrubou inovací, prosazující poráženecký duch do řad věrných muslimů po celém světě. Nejasná sémantická náplň denotátu „džihád“ je dána historickým kontextem, který je velmi efektivně demonstrovatelný na příkladu samotného Koránu, totiž rozdíl ve vyznění jednotlivých částí, způsobeny rozdílnými podmínkami v době zapisování jednotlivých súr – v ranějších súrách mekkánského období, kdy byla obec věřících slabá, vystupoval Muhammad vůči nemuslimům smířlivě. V súrách medínského období již umma vystupuje jako síla, se kterou je třeba počítat, neboť zde již prorok disponoval dostatečnou armádou oddaných věřících, vůči polyteistům, zatvrzelcům a nemuslimům obecně začal převládat konfliktní tón a i bojová náplň zjevení nabrala na intenzitě. Násilné verše Koránu jsou početnější než verše vybízející k míru či příměří. Co více, podle islámského teologického principu abrogace (nasch) je z důvodu občasného protiřečení Koránu význam súr dřívějšího a smířlivějšího, mekkánského období nahrazen poselstvím súr medínských. Tato „novelizace“ už za Muhammadova života velmi prakticky řešila především problém rozporných veršů v Koránu, vztahujících se k téže nebo podobné záležitosti. Verš, který lépe odrážel potřeby doby (zpravidla z medínského období, kdy se umma už chovala jako politická entita), získal vyšší právní relevanci a v právní vědě se mu říká násich.⁵⁴

Jak známo, představa ráje jakožto místa, kam se věrný muslim a vykonavatel džihádu bezpochyby dostane, je v Koránu vykreslena velmi přitažlivě a konkrétně. Je-li mudžahid zabit během bitvy, jeho odměna je vyšší a jeho zásluha bohulibější. Osoba, která zahyne v ozbrojeném džihádu, se nazývá šahíd – mučedník.⁵⁵ Korán obsahuje zhruba 109 ájat (veršů) přímo se zabývajících násilím vůči nemuslimům. Některé z těchto veršů se vztahují k popisu

2010. Dostupný z: <<http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/104/212>>. [cit. 2014-11-11].

⁵³ LEWIS, Bernard. *The Political Language of Islam*. Chicago: University of Chicago Press, 1988. str. 72.

⁵⁴ MENDEL, Miloš. *Džihád: islámská koncepce šíření víry*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1997. str. 22.

⁵⁵ *ibid.*, str. 36.

bojů Muhammadovy armády, mnohé jsou však spíše přímým imperativem náboženské povinnosti. Analýzou psaných projevů, samozvaných fatew a manifestů džihádistických radikálů se Donaldu Holbrookovi podařilo identifikovat ty koránské verše, které se v oněch vyjádřeních objevují nejčastěji. Jejich soupis v původním znění i s českým překladem přikládám v příloze.

3.2 Fard Ayn versus Fard Kifája

Většinový názor je takový, že džihád platí za důležitou povinnost víry. Islámská ortodoxie rozeznává několik stupňů náboženské povinnosti – džihád je ve většině spisů klasického fiqhu stanoven jako fard alá'l-kifája, tedy kolektivní povinnost.⁵⁶ Jako takový má řadu zákonných podmínek a je vyhlášován vládcem muslimské obce, tj. chalífou. Důmyslná pravidla vedení takového džihádu již vyjmenoval Mendel.⁵⁷

Z těchto ustanovení pak současní džihádisté musí nakládat s některými věroučnými problémy proto, aby se mohli držet osvědčených a efektivních technik – zejména jde o Muhammadův zákaz používání ohně coby prostředku boje (což problematizuje používání exploziv), tematika striktního zákazu sebevraždy v Islámu a také povaha civilistů – žen a dětí, kteří mají být pokud možno ušetřeni (těžko posuzovat, zda bylo primárním motivací humanitní hledisko nebo fakt, že ženy a děti patřili v Arábii tradičně k válečné kořisti). K jakým pramenům se odvolávají a jakým způsobem argumentují ideologové džihádistů k legitimizaci svých bojových prostředků lze nahlédnout při pročítání jejich adatovaných spisů, které mají mít funkci fatwy a jsou záměrně šířeny neoficiálními distribučními cestami po internetu. Ať už jde o ideology Al-Qa'idy Ajmána al-Zawahíriho (Jezdci pod zástavou prorokovou), rozsáhlou mediální produkci Anwara al-Awlakího či Abdulláha Júsufa Azzáma, (jehož radikální volání do akce – do Afghánistánu proti Sovětům - v té době pro spřízněnost salafismem podpořil i saudskoarabský muftí). Azzám proti rozšířené představě sunnitské ortodoxie o kolektivní povinnosti v případě džihádu argumentuje, že džihád je fard ajn – povinnost individuální, která klade každému schopnému muslimovi za úkol se jí zúčastnit,

⁵⁶ KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 5. vyd. Praha: Vyšehrad, 2011. str. 114.

⁵⁷ MENDEL, Miloš. *Džihád: islámská koncepce šíření víry*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1997. str. 65.

pokud je to pro něj jen trochu možné.⁵⁸ Stejně hovoří i další z „afghánských arabů“ Júsuf al-Uyeri, kterému se náboženského vzdělání dostalo v Saudské Arábii.

I podle Koránu samotného je ten, kdo se aktivně účastní džihádu, nadřazen tomu, kdo se zdráhá. Pro osoby vyhýbající se džihádu neměl prorok Muhammad ve svých kázáních pochopení. Nazýval je pokrytci nebo váhavci a jeho nevraživosti vůči nim se v posledních letech jeho života stupňovala úměrně s tím, jak se někteří z těchto vlašných muslimů odmítali účastnit vojenských výprav za sjednocení Arábie. Kvůli důrazu, který prorok na tuto otázku kladl, se následně pojmy pokrytec (munáfíq), váhavec (mutaraddid), a zejména odpadlík (murtadd) staly značně důležitou a rozpracovávanou součástí islámského fiqhu, právní vědy.⁵⁹ Hadís se sbírky Sahíh Muslim k tomu říká: „Kdokoli zemře aniž by kdy bojoval v džihádu nebo si to alespoň přál, zemře ve stínu vlastního pokrytectví.“

3.3 Bojový virus džihádu

Afghánské vítězství Al-Qa'idy utvrdilo džihádisty v přesvědčení, že k němu došlo z jejich vůle, nikoli z vůle Spojených států, přestože ve skutečnosti byli jen jejich nástrojem. Toto přesvědčení je pod taktovkou Bin Ládina dovede až ke konstrukci plánu světového dosahu, jehož ideové kořeny lze vidět jak ve zmytologizované a materializované interpretaci islámské historie, tak v pečlivém a precizním vyhodnocení slabin americké globální hegemonie.⁶⁰ Takto vnímané dějiny jsou dějinami věčného džihádu proti cizáckému – křesťanskému a židovskému – nepříteli, pohanům ohrožujícím Proroka, proti všem, kteří již v minulosti zakusili porážku tak, jak ji zakusí i jejich potomci. *V intencích toho výkladu smyslu historie chápou ideologové Al-Káidy svou roli v afghánském džihádu jako jakýsi „remake“ původního filmu, ve kterém, v dřevních časech Islámu, „jezdci pod zástavou prorokovou“ (což je titul nejvýznamnějšího Zawáhiriho díla) rozdrtili sásanovskou perskou říši, tedy jednu ze dvou tehdejších supervelmocí, aby pak své úsilí a úsilí dalších generací věnovali porážce té druhé, Byzance. Po vzoru svých slavných předků pokořili nejdříve Sovětský svaz a o totéž usilují v případě zbývající supervelmocí, Spojených států. (...) nad takovou simplicistní a přitom všemocně se tvářící vizí světa je možné se pousmát. Avšak její*

⁵⁸ AZZAM, Abdallah. Defence of the Muslim Lands; The First Obligation After Iman, Překlad: Brothers in Ribatt

⁵⁹ MENDEL, Miloš. *Džihád: islámská koncepce šíření víry*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1997. str. 39.

⁶⁰ KEPEL, Gilles. *Válka v srdci islámu*. 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2006. str. 77.

*mobilizační náboj je obrovský tím, že oživuje a aktualizuje dějinnou tradici a učení vštěpované muslimům od nejútlejšího dětství v Koránských školách a madrasách.*⁶¹

3.4 Kopírování historie

Džihádističtí fundamentalisté mají velmi jasně rozpracovaný a teoreticky zdůvodněný obraz západního spiknutí, spiknutí nepřítelů, jenž se soustavně snaží rozvrátit islámský svět. Avšak v posledních letech se jejich pozornost více obrací na „vnitřního nepřítel“ - ať už jde o globalistickou síť Al-Qa'ida nebo prozatím spíše lokálně se projevující bojová uskupení konkrétních konfliktů (Džabhat al-Nusra či Dá'iš – akronym Islámského státu v Iráku a Levantě, dále jen IS). Jinověrci (ještě spíše pokud jde o náboženství jiná než monoteistická) pohrdají konstantě, avšak největší animozitu tito radikálové chovají vůči svým vlastním muslimským spoluobčanům, kterým jsme zvyklí říkat podivným termínem „umírnění muslimové“ a kteří západní způsob života celkem přijali a Islám chápou buď jako nutné zlo, nebo jen jako způsob vyjádření vlastní identity a individuální zbožnosti. Právě tyto muslimy považují za ony pokrytce a proti nim směřují džihád primárně – tedy zejména proti jejich hlavním proponentům, kteří jsou spatřováni ve zkorumpovaných monarchiích a režimech muslimských zemí či jejich konformní přísluhovači – tradicionalističtí ulamá.⁶²

Odsud také pramení ono rozdělení na blízkého a vzdáleného nepřítel - tak jako velká většina teoretických konceptů, podle nichž se extremisté snaží utvářet praktické kroky vedoucí k naplňování jejich dílčích cílů, má i tato distinkce svůj předobraz v dobách Proroka, potažmo jeho bezprostředních následovníků z generace „správně vedených“. Proto IS popravuje šíity (i sunnity) konvenční syrské a irácké armády – protože je považuje za pokrytce a odpadlíky. Po vzoru prvního chalífy Abu Bakra, který na dotaz, proč nepodnikne expanzivní džihád proti nemuslimům odpověděl, že tak nemůže učinit do té doby, dokud bude mít „v zádech odpadlíky a pokrytce“.⁶³ To bylo v dobách těsně po prorokově smrti, kdy obec často pouze naoko obrácených věřících začala od víry postupně demonstrativně odpadat a Arábie se propadla do války ridda. Je jisté, že IS se k tomuto odkazu vědomě hlásí, neboť se ve svém reformistickém návratu k začátkům Islámu snaží reprodukovat ranou islámskou

⁶¹ KEPEL, Gilles. *Válka v srdci islámu*. 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2006. str. 77.

⁶² MENDEL, Miloš. *Islámská výzva: Z dějin a současnosti polit. islámu*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 1994. str. 43

⁶³ At-Tabárí, *Ta'rikh al-rasul wa'l-muluk*, Vol XI, The Challenge to the Empires, Albany: State University of New York Press, 1993. str. 44-45.

historii. Zahraniční bojovníci IS v náborových videích o své cestě do Sýrie běžně mluví jako o „hidžře“ i v případě, že promluva samotná je vedena v angličtině. Odkazují tím samozřejmě k emigraci Proroka Muhammada do Medíny, tedy události, která zakládá islámský letopočet. Na totožných videích taktéž často přijímají kunya podle zemí, ze kterých do Sýrie přicestovali (al-Amríkí Američané, al-Andalúsí Španělé, al-Masrí Egypťané, al-Šíšání či ar-Rúsí obyvatelé Zakavkazska) a pálí své pasy v souladu s mottem IS, který „přetrvává a rozšiřuje se“ - v symbolickém gestu, kterým slibují, že pokud se vrátí do míst odkud přišli, bude to v rámci expanze chalífátu. Často se nechávají fotit s meči, potažmo na koních, což v záplavě střelných zbraní i dopravních prostředků v regionu taktéž platí za spíše symbolické gesto.

Islámský stát podává dalších několik děsivých historických exkurzů. V červnu 2014 se na několika virtuálních platformách objevilo video z hromadné likvidace mladých mužů. IS tvrdí, že se jedná o zajatce irácké armády. Část popravy se pak děje na břehu řeky v očividné snaze vytvořit doslovnou řeku krve po vzoru významného generála muslimské armády Chalída ibn al-Wálida. Ten po vítězství v bitvě u Ullais stejným způsobem nechal popraviti několik tisíc mužů poražené armády sásanovské Persie. Návaznost na tyto aluze pak IS podpořil dobytím města Dabík, které ač jinak zcela neznámé (kromě bitvy o Mardž Dabík, ve které osmanský chalífát rozdrtil mamlúcký sultanát), má značnou úlohu v islámské eschatologii – podle hadísu ze sbírky Sahíh Muslim⁶⁴ měl Abú Hurajra slyšet proroka mluvit o tom, že Hodina posledního Soudu nenastane, dokud se u Dabíku nestřetne armáda muslimů a „Římané“ (míněno křesťané). Název Dabiq nese i oficiální magazín vydávaný IS, na jehož inskripci stojí stejné motto jako to, které se objevuje ve videích zaznamenávajících popravy např. iráckých náboženských menšin: „Untill it burns the crusader armies in Dabiq“.

Brutální realita činů IS je pro běžného konzumenta zpravodajství zcela neuchopitelná, protože nekontextualizovaná. IS však postupuje podle zřetelného klíče. Například: ač se taktiky a strategie jednotlivých džihádistických uskupení liší, dá se říci, že ty s globálním přesahem má následující cíl: Osvobození a znovudobytí území, které kdy byly muslimské (sjednocení všech území, nad kterými kdy vlál prapor Islámu do říše řídící se pravidly šarí'y). Tato nutnost je interpretována aplikací 191. ájat sóry Al-Baqara: „*Zabíjejte je všude, kde je dostihnete, a vyžeňte je z míst, odkud oni vás vyhnali, vždyť svádění od víry je horší než zabití. Avšak nebojujte s nimi poblíže Mešity posvátné, dokud oni s vámi zde nezačnou bojovat. Jestliže však vás tam napadnou, zabte je - taková je odměna nevěřících!*“. Právě proto mapa budoucího chalífátu, kterou mediální křídlo IS rozšířilo na sociálních sítích

⁶⁴ Sahíh Muslim, Hadís 6924, per Abú Hurajra

v červnu 2014, obsahuje většinu Přední Asie, v Evropě například Pyrenejský poloostrov a z turecké strany sahá až do Rakouska. Dalším cílem je opětovné obnovení chalífátu.⁶⁵ O to se IS pokusil svým vyhlášením chalífátu v Sýrii na konci června 2014. Jistě není bez relevance, že historicky prvním chalífou byl určen Abu Bakr (as-Siddíq). Kunya (tedy ne skutečné jméno ale přezdívka, resp. nom de guerre) vůdce IS je taktéž Abu Bakr (al-Bagdádí).

Vyhlášení chalífátu, pečlivě mediálně naplánováno na začátek islámského svatého postního měsíce Ramadánu, bylo patrně snahou IS o převzetí praporu globálního džihádismu od Al-Qa'idy poté, co mezi jednotlivými frakcemi vznikla roztržka a al-Bagdádí odmítl poslušnost vůdci Al-Qa'idy Zawahírímu. To se promítlo i na vztazích IS s frontou An-Nusra, která Al-Qa'idu v konfliktu zastupuje, a IS tak bojuje nejen proti Assadově armádě a proti nacionalistickým opozičním silám rebelů, ale nakonec i proti ideologicky blízkému zástupci Al-Qa'idy v konfliktu. S tím patrně souvisí fakt, že chalífát vyhlášený IS neuznala nejen drtivá většina sunnitských náboženských vzdělavců (mezi nimi i tradiční islamisté Qaradáwí a Ghannúší), ale ani někteří radikální džihádističtí šejkové (Al-Filistíní a Al-Maqdísí), kteří tradičně poskytovali věroučnou legitimizaci Al-Qa'idě a se Zawahírím tak byli spojeni silným poutem.⁶⁶

Bezprecedentní jednání IS vyvolává značné rozpaky a odsouzení u muslimů, kteří džihádismus považují za neakceptovatelný buď islámsky či lidsky. Často také apelují na změnu mediální strategie, spočívající v tom, že média přestanou uskupení Islámský stát nazývat Islámským státem, což může na první pohled působit jako značně krkolomný modus mediálního referování. V arabských médiích, stejně jako u ideových odpůrců je IS nazýván Da'íš, což je akronym původního názvu Ad-Dawlat ul-Islámíja fi'l Iráqi wa's Šam (Islámský stát v Iráku a Sýrii). Tato zkratka však velmi záhy získala pod vlivem činů IS značně pejorativní nádech, což IS přimnělo až k tomu, že pod hrdelním trestem zakázal její používání vlastními členy i běžnou populací – zajímavý příklad toho, jak se denotát zbavuje svých konotátů. Navíc se slovo Da'íš podobá arabskému slovu دَعَس, znamenajícimu něco jako pošlapat („být pošlapán“, byť symbolicky, platí v arabských zemích za nejhorší potupu - odtud házení botou, šlapání po portrétech a jiné praktiky).

⁶⁵ PHARES, Walid. *Future Jihad. Terrorist Strategies Against the West*. New York: Palgrave Macmillan, 2005. 288 s.

⁶⁶ MANDHAI, Shafik. Muslim leaders reject Baghdadi's caliphate. *Al-Jazeera* [online]. 2014. 7. 7. Dostupný z: <<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/07/muslim-leaders-reject-baghdadi-caliphate-20147744058773906.html>> [cit. 2014-11-11].

Argumentace některých učenců proti legitimitě chalífátu spočívá především v údajném nenaplnění určitých nutných podmínek. Osmnáctistránkový dopis, který podepsali mnozí muslimští scholáři, rozebírá činy IS a demonstruje jejich neislámskost aplikací vybraných hadísů.⁶⁷

Právě v tomto apelu se v pátém bodě vyskytuje námitka proti absolutnímu univerzalizmu všech předpisů víry – poznámka, že při aplikaci Koránské exegeze je třeba brát do úvahy aktuální kontext. První dva body dopisu například tvrdí, že je zakázáno vydávat náboženská rozhodnutí bez dostatečné znalosti věrouky či arabského jazyka. Vůdce IS Abu Bakr al-Baghdádí však disponuje titulem PhD z islámských věd a není důvod se domnívat, že koranickou arabštinu neovládá. Navíc v hierarchii Islámského státu má své místo i tzv. šurá – konzultativní skupina učenců mající za cíl garantovat islámskost ediktů a idžtihádu, pro který používá zase jiné části věrouky a jiné procesy analogie, výkladu a interpretace, než „umírnění“ učenci islámských univerzit. Body dopisu jsou v mnohém diskutabilní a konečná linie, ve které leží distinkce o islámskosti/neislámskosti uskupení IS nakonec sahá za světskou skutečnost k duchu a povaze víry, o jejíž ryzosti je oprávněn rozhodnout patrně pouze Bůh Islámu. Nejen proto lze považovat za rozpačitá četná prohlášení západních politiků o tom, že IS je neislámský subjekt (stejně jako spekulace o bojovnících kteří se k IS přidávají, kdy náboženská motivace je důsledně popírána). Barrack Obama, David Cameron a další se tak staví do role soudců o povaze náboženství, ve kterém nejenže nemají žádné formální vzdělání, ale které ani nevyznávají. Označit IS za faktické nemuslimy a osobovat si tak právo rozhodovat o odpadlictví od víry (takfírismus) totiž znamená přijmout právě onen zásadní distinktivní prvek, který radikální džihádisty odlišuje od ostatních větví muslimského myšlení.

⁶⁷ Dostupné z: <<http://lettertobaghdadi.com/>> [cit. 2014-11-11].

4. TERORISMUS

S přiřazováním teroristické intence většinou odborná i laická veřejnost nebude dlouho váhat, i když mezi konkrétními atribucemi patrně budou rozdíly. Přes rozšířenost intuitivního chápání pojmu ovšem faktem zůstává, že ucelená definice terorismu, na které by se shodly všechny vládní, nevládní, akademické a mediální instituce dosud podána nebyla. To proto, že je velmi obtížné podchytit zejména jemné nuance konkrétních taktik a cílů jednotlivých teroristických skupin tak, aby definiendum nebylo příliš široké nebo naopak příliš úzké. Přiřazení teroristického rámce vybraným útokům nebo skupinám má v současnosti významné konsekvence, především v právní rovině. Český expert na extremismus Miroslav Mareš definuje terorismus jako „použití agresivního a excesivního násilí (anebo hrozba použitím takového násilí), které je naplánováno s dominantním účelem vyslat vážné zastrašující poselství zřetelně většímu počtu lidí (cílovému publiku) než pouze těm, kteří jsou primárními násilnými akty nebo hrozbami bezprostředně poškozeni.“⁶⁸

Americkou F.B.I. je terorismus definován jako „nezákonné užití síly či násilí proti osobám nebo majetku s cílem zastrašit či přinutit vládu, civilní obyvatelstvo nebo jeho část k podpoře politických, společenských nebo jiných záměrů“.⁶⁹ Obdobnou definici v drobných variacích přejímá většina vládních institucí s protiteroristickou agendou, ať už existují kdekoli na světě. Česká B.I.S. se hlásí k vymezení formulovanému jako „předem připravené a promyšlené násilí, směřované proti nezúčastněným osobám, jehož smyslem je vyvolat strach jako prostředek k dosažení a splnění politických, náboženských nebo ideologických požadavků a cílů“.⁷⁰

Výzkumné instituce často neopomínají poznamenat, že konkrétní definice nutně odráží představy a potřeby instituce, která definici provádí. Věnují pozornost důležitému tvrzení, že samotné oběti teroristického útoku nejsou jeho primárním cílem a slouží pouze k předání sdělení komunikačnímu cíli, kterým nejčastěji bývá publikum široké veřejnosti. Od konkrétního cíle pak odvisí také volba formy útoku.⁷¹ Tento důležitý, mediální faktor terorismu bude nadále rozveden v samostatné kapitole pojednávající o vztahu médií a

⁶⁸ MAREŠ, Miroslav. Terorismus v ČR. 1. vyd. Brno : Centrum strategických studií, 2005. str. 22.

⁶⁹ Dostupné z: <<http://www.fbi.gov/albuquerque/priorities>> [cit. 2014-11-11].

⁷⁰ Dostupné z: <<http://www.bis.cz/terorismus.html>>[cit. 2014-11-11].

⁷¹ SCHMID, Alex P., JONGMAN, Albert J., et al. *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature. Revised edition prepared under the auspices of the Center for International Affairs*, Harvard University. Amsterdam: North-Holland, 1988. str. 6.

terorismu. Přehled a porovnání prvků různých definic terorismu rozličných státních složek a mezinárodních organizací přikládám v příloze.

V souvislosti s terorismem se hlavně v poslední době zmiňují i vojensko-strategické termíny irregular warfare a assymetric warfare, tedy nepravidelné a asymetrické válčení. První referuje k aktérovi, který není konvenční armádou ve standardním smyslu. Pojem asymetrické války se pak soustředí na zdůraznění nepoměrných sil obou bojujících aktérů. Teoretické uchopení nepravidelné, asymetrické války, která právě často využívá teroristických taktik, přináší zásadní poznatek: zatímco stát je vždy teritoriálně vymezen, teroristická skupina je spíše anonymní a územně neukotvená. Stát má konkrétní území, které se dá vojensky obsadit, vládu, kterou je možné svrhnout, hospodářství, na něž lze uvalit sankce atd.⁷²

4.1 Náboženská motivace terorismu

*Základna (takový je totiž význam arabského výrazu al-Qá'ida) není ani tak základnou, bází v tradičním vojenském významu, jako spíš „databázi“ spojující přívržence džihádu, kteří již všude na světě pracují s internetem.*⁷³ Nestátní aktér typu Al-Qa'idy za svůj cíl volí ne přímo vojenské vítězství, ale strategické vítězství spojené s finančním či morálním vyčerpáním nepřítele. Tomu odpovídá i koncepce dlouhodobé strategie, kterou jordánský analytik Bassam al-Baddarín destiloval ze spisů vojenského stratéga Al-Qa'idy Muhammada Ibahima Makkawího: pomocí teroristických útoků vyprovokovat západ a zatáhnout jej do invazní války a proti těmto spojencům podniknout ozbrojené útoky vlastních spojenců z řad místního odporu. Roztáhnout šíří konfliktu do mnoha zemí – západní spojenci tak v důsledku permanentního nasazení v konfliktu, který nelze vyhrát, postupně dojdou k hospodářskému kolapsu a s ním zkolabuje i globální světový ekonomický systém. Následná nestabilita vytvoří ideální podmínky pro ustavení a expanzi chalífátu.⁷⁴ Tato strategie vůbec není neopodstatněná: bylo spočítáno, že dlouhodobé a nepřímé náklady spojené s teroristickým útokem zpravidla až dvacetinásobně převyšují přímé náklady na způsobené škody.

⁷² SOULEIMANOV, Emil a BELFER, Mitchell A. *Terorismus: pokus o porozumění*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. str. 17.

⁷³ KEPEL, Gilles. *Válka v srdci islámu*. 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2006. str. 12.

⁷⁴ ULPH, Stephen. Al Qaeda's Strategy until 2020. *Terrorism Focus*, 2005, 2. Dostupné z: http://www.jamestown.org/programs/tm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=181&tx_ttnews%5BbackPid%5D=238&no_cache=1#.U-5Bgfl_tUY [cit. 2014-11-11].

Náboženský terorismus je jedním z vůbec nejstarších projevů teroristického násilí v dějinách – a je to právě on, který se po rozmachu sekulárně-politického terorismu v minulých dvou stoletích opět dramaticky dostává do popředí ve formě džihádismu – islámského fundamentalismu. Historiograficko-antropologická zkoumání náboženských systémů dokládají, že ve větší či menší míře v sobě mají zakódovanou představu o „spravedlivém násilí“ takřka všechny z nich.⁷⁵ Islámský terorismus poslední dekády ovšem představuje bezprecedentní překročení tabuizovaných hranic, které je charakterizováno lhostejností k životu vlastnímu, ale především k životu nevinných. To může být posíleno ideou, že arbitrem jednání nejsou lidé, nýbrž Bůh a v případě Islámu je výstižně vyjádřeno ve výroku největšího muslimského generála Chálid ibn al-Wálida o armádě „která miluje smrt tak, jako nevěřící milují život.“

Považuji za důležité vymezit nábožensky motivovaný akt násilí od aktu násilí provedeného věřícím člověkem. Zatímco prvně jmenovaný čin je motivován přímo náboženstvím, lépe řečeno pachatelovým výkladem náboženství, násilný či teroristický čin provedený věřícím člověkem neznamena, že zde motivací byla sama víra. Jinými slovy, náboženské přesvědčení konkrétního člověka zde nesehrálo určující roli v motivaci provedení útoku. Islámský nábožensky motivovaný terorismus může být utvářen více faktory, než jen náboženstvím samotným, ačkoliv právě ono prostupuje i ostatní konstituující prvky. Je odůvodněné předpokládat, že muslimští teroristé pociťují silnou inklinaci k takovým kategoriím, jakými jsou kupříkladu jejich sociální identita a sociální skupina – celosvětový „muslimský národ“ neboli Umma. Islámský terorismus někdy bývá v západním akademickém diskurzu považován za ryze politický či dokonce svého druhu osvobozenecský boj vyvolaný společenskými faktory (nezřídka imperialismem západu a jeho důsledky). Takovýto způsob vysvětlení je přehnanou simplifikací a paradoxním projevem zvláštního druhu orientalismu.⁷⁶ Komplexní jev islámského terorismu se při marginalizaci náboženské roviny vysvětlit nedá, neboť v komplexním systému islámské společnosti jsou i sociální kategorie ve větší či menší míře etablovány z náboženství.

Velká část teroristických útoků se navíc odehrává některou z forem sebevražedného atentátu. K takovému kroku musí jeho pachatel přemoci vlastní biologický pud sebezáchovy.

⁷⁵ MENDEL, Miloš. *Džihád: islámská koncepce šíření víry*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1997. str. 9.

⁷⁶ „Therefore, to treat Islamic terrorism as the consequence of political and socioeconomic factors alone would not do justice to the significance of the religious culture in which this phenomenon is rooted and nurtured. In order to comprehend the motivation for these acts and to draw up an effective strategy for a war against terrorism, it is necessary to understand the religious-ideological factors — which are deeply embedded in Islam. BAR, Shmuel. The religious sources of Islamic terrorism. *Policy Review*. červen/červenec 2004; 125. str. 28.

Většinou jsou adepti na sebevražedné atentátníky připravováni v teroristických madrasách (školách) a výcvikových táborech dlouhou a důslednou indoktrinací. Terorismus formou sebevražedných atentátů tedy není jen strategický akt, ačkoliv jako takový je džihádistickými teoretiky a strategy pro svou efektivitu velmi ceněn - potřebuje nějaký ideologický základ a morální ospravedlnění, aby dokázal pachatele přimět k víře, že dělá správnou a z náboženského hlediska taktéž bohulibou věc. Ačkoliv radikální a radikálně teroristická hnutí netvoří naštěstí většinu muslimského světa a stejně tak má většina muslimů daleko k tomu stát se teroristy, je nutné chápat problém terorismu jako společensky situovaný jev. Tato násilná patologie neexistuje ve vzduchoprázdnu. Nejde zde o polarity, ale o škálu – terorismus vyrůstá z radikalismu a radikalismus vyrůstá z dogmatického, intelektuálně a civilizačně rigidního prostředí.

Neobstojí ani vysvětlování příklonu k terorismu coby zoufalý akt pramenící z nedostatku vzdělání, špatné ekonomické situace nebo jednoduše šílenství (to bývá častým projevem spíše takzvaných „lone-wolf, single issue“ teroristů). Přelomový výzkum, který uvrhl mnoho pomyslného světla poznání na fenomén Islámských teroristů a sebevražedných atentátníků, provedl Scott Atran. Ve své práci „The moral logic and growth of suicide terrorism“⁷⁷ Atran podává mnoho cenných informací a na zkoumaném vzorku 250 palestinských teroristických rekrutů dokládá následující: ze získaných dat můžeme tvrdit, že se o psychopaty v klasickém smyslu nejedná. Absenci souvislosti mezi chudobou či nevzdělaností a tendencí k terorismu potvrzují i studie Jitky Malečkové.⁷⁸

Mezi jiné klasické atribuční chyby, dalo by se takřka říci mýty, které o sebevražedných atentátnících panují, patří bezesporu tvrzení, že jde o osoby chudé a nevzdělané. Tito jedinci jsou ale průměrně socioekonomicky situovaní a spíše vzdělanější. I podpora sebevražedných útoků je větší mezi vzdělanějšími Palestinci než mezi nevzdělanými. Atranova studie dále potvrzuje tvrzení mnoha sociologů, že podstatným faktorem jsou zde extrémně silné sociální vazby a identifikace – budoucí mučedníci jsou nábožensky pevně přesvědčení, hrdí muslimové. Věří, že svými činy nejen plní povinnost a bojují na cestě Alláhově, ale také pomáhají vlastní náboženské obci. Potvrzuje se, že nejde o osoby sociopatické v tom ohledu, že by vůči svým obětem postrádali empatii. Terorista netrpí nedostatkem empatie, naopak jejím předimenzováním – jen je ve své empatii selektivní.

⁷⁷ ATRAN, S. The moral logic and growth of suicide terrorism. In: The Washington Quarterly [online]. 2006, 29, Dostupný z: <http://www.sitemaker.umich.edu/satran/files/twq06spring_atran.pdf> [cit. 2011-04-25].

⁷⁸ KRUEGER, Alan B.; MALEČKOVÁ, Jitka. Education, poverty and terrorism: Is there a causal connection?. The Journal of Economic Perspectives, 2003, 17.4. str. 119-144.

4.2 Islámský a neislámský terorismus

Zhruba od roku 2008 sledujeme konstantní pokles národnostní a separatistické formy terorismu v celkovém výseku teroristických motivací, naopak náboženská motivace od roku 2000 permanentně posiluje. Další pozorovatelnou tendencí poslední dekády je posun od menších, spíše nacionálně-etnických skupin k větším skupinám s rozsáhlejšími politicko-náboženskými cíli. Tomu odpovídá i trend přísahy věrnosti (bayát), kterými se lokální islamistické frakce (Boko Haram, Al-Šabáb) v posledním desetiletí připojují k dominantním hráčům na poli globálního džihádu (AQ a IS). Čtyři vůbec nejsmrtonosnější teroristické organizace světa všechny vyznávají wahhábitský sunnitský Islám a byly či jsou napojeny na Al-Qa'idu. 82% obětí teroristických útoků za rok 2013 bylo pouze z pěti zemí: Iráku, Sýrie, Afghánistánu, Pákistánu a Nigérie.⁷⁹ Nejznámějšími neislámskými teroristickými skupinami jsou irská IRA, baskická ETA, Tamilští tygři, kolumbijská levicová FARC, LRA působící v Kongu, různé maoisticko-marxistické guerrily v Indii či balúčští nebo kurdští separatisté. Řada násilností připomínající projevy terorismu je fakticky lokálním konfliktem: tak například ve Středoafričské republice roztáčí kruh vzájemných násilností křesťansko-animistická domobrana Anti-Balaka a muslimská milice Seléka. I značná část dalších konfliktů nemá prototypální podobu terorismu jako takového a jedná se o tenze konfesních skupin a sektářské násilí. V Myanmaru takto přicházejí ve vzájemných potyčkách o život Rakhinští buddhisté a Rohingyjští muslimové. V případě, že se jedná o vleklou občanskou válku politických či etnických skupin či ozbrojený odpor vůči vládní moci, mluví se o jejich participantech jako o vzbouřeních či povstalcích, ačkoliv tito mohou někdy sahat i k teroristickým taktikám.

Nemuslimská teroristická hnutí se taktéž odlišují ve svých taktikách a ve svých cílech – v drtivé většině nemají globální přesah a jejich ambice jsou tudíž také lokální. Mnohem spíše než smrtonosné útoky na civilisty pomocí automatických palných zbraní a výbušnin používají taktik únosů, útočí pak především na vojáky a představitele státní moci. Jak již bylo zmíněno, lokální teroristické bojůvky s neislámskou motivací v posledních letech zaznamenávají značný pokles v aktivitách: Kolumbijská FARC je hlavně od roku 2008 již velmi málo aktivní. Tamilští Tygři po velkých bitvách skončili své teroristické aktivity v roce

⁷⁹ INSTITUTE FOR ECONOMICS & PEACE: Global Terrorism Index 2014. Maryland: National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START). 2014. 94 s. Dostupné z: <<http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2011/09/Terrorism-Index-Report.pdf>> [cit. 2011-04-25].

2009. Irská Republikánská Armáda odzbrojila pod mezinárodní supervizí v roce 2005 a ETA přestala s násilnými aktivitami v roce 2010.

Velký rozdíl mezi islámskými a neislámskými teroristickými útoky pak spočívá především v počtu obětí: řecké ultralevicové revoluční skupiny (17. listopad, EA a SPF) či zmiňovaná baskická ETA užívaly aut s náložemi (tedy metodu hojně užívanou teroristy v muslimských zemích), avšak tyto útoky byly cíleny spíše na majetkové škody a vyvolání mediální odezvy, protože se v jejich většině obešly bez zranění či zabití. Nálože v autech jako metoda (většinou) sebevražděného atentátu jsou hojně užívanou teroristickou metodou islamistů především v muslimských zemích.

5. MÉDIA A TERORISMUS

V liberálních a technologických společnostech platí, že pokud se řekne „terorismus“, druhým dechem se dodává „médiá“ – neboť jak bylo naznačeno v předchozí kapitole, terorismus ze své povahy psychologické zbraně závisí na mediování svého poselství či své hrozby širší společnosti – a možná proto se dá vztah médií a terorismu vztahem svého druhu symbiotickým, proto jsou veřejné mínění a zprávy pro terorismus esenciální, obzvláště v současnosti, kdy se šíří rychle a snadno. V nadnesené formě se dá říci, že pokud se o terorismu nemluví, jako by nebyl – proto někteří teoretikové hovoří o terorismu jako o specifickém způsobu komunikace *sui generis*, a to komunikace mediované a mediální.⁸⁰ Vedle reálného dopadu tak vystupuje v popředí i dopad symbolický – všichni jsme zranitelní nepřítelem, který není vidět. Nejmocnější armády států s tímto nepřítelem nemohou mnoho udělat.

Povahu médií jako šířitele teroristického sdělení lze ve shodě s Mitchellem A. Belferem nazírat i skrze adaptaci mediocentrického prizmatu Marshalla McLuhana, pregnantně vyjádřeného jako „médiu je poselstvím (medium is the message)“. *...apokalyptické skupiny, které s novými technologiemi umí zručně zacházet, významně ovlivnily mezinárodní dění. Ať už činy samotnými, nebo schopností zajistit jim masové publikum, je jisté, že mezilidské vztahy zaznamenávají podstatné změny v důsledku technik apokalyptických skupin ochotných a schopných páchat násilí za účelem dosažení svých cílů.*⁸¹

Médiu je v pohledu toronstké mediální školy, již je McLuhan hlavním představitelem, extenzí nás samých. Vysoká míra apokalyptičnosti v jednání teroristických skupin, naznačená v kapitole zabývající se teroristickým metier, pak přenáší individuální akt loajality k náboženskému výkladu před pohledem božím i na masové publikum a stává se jak médiem tohoto výkladu náboženské povinnosti, tak jeho samotným poselstvím.⁸² Toto uvědomění jako by nabízelo intuitivní řešení – filtrovat či přímo vynechat teroristické útoky důsledně z mediální agendy. Takové řešení je ovšem v moderní, vysoce komplexní informační společnosti nerealistické, protože rozvoj moderní komunikace zajišťuje

⁸⁰ SOULEIMANOV, Emil a BELFER, Mitchell A. *Terorismus: pokus o porozumění*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. str. 42.

⁸¹ *ibid.*, str. 205.

⁸² *ibid.*: „...apocalyptic groups, who are at home with new technologies, have also greatly impacted international human affairs. Whether it is the actions themselves or the ability of a worldwide audience to view such actions, it is taken for granted that human affairs are undergoing a substantial change owing to the techniques advanced by apocalyptic groups willing and able to use violence for the actualisation of their goals“

nepřeberné množství zdrojů, navíc snaha omezit informace o určitém tématu nutně vyvolá spekulace s nejistými následky. Samotná média pak již z titulu své funkce jen stěží mohou ignorovat témata, která se nacházejí v centru společenského zájmu.⁸³

Podle Brigitte L. Nacos lze u teroristických skupin ve vztahu k médiím vystopovat tyto cíle: získání pozornosti, komunikace poselství svých motivů, získání sympatií na svou stranu a legitimizace svého počínání.⁸⁴ Je důležité připomenout, že poslední dvě položky jsou tradičně spojeny spíše s terorismem jiným než náboženským/apokalyptickým, tedy jako součást politického marketingu, například separatistických skupin, a u islamistických radikálů se z dříve popsanych důvodů tolik neakcentují, avšak jsou stále přítomny. Směřují se totiž předně vůči muslimským populacím islámských států nebo menšinovým muslimským komunitám na západě. Jak již bylo zmíněno, používají radikální džihádisté typu Al-Qa'idy či Islámského státu rétoriku v souvislosti s ideologií islámismu odkazující do raných, „správných“ islámských dějin (nadužívání pojmu „křížácké armády“). Historické propojení hraje velkou roli jak pro legitimizaci jejich boje, tak jako PR taktika pro nalákání nových rekrutů. *Celou důmyslnou inscenací svého vystoupení (jeskyně, oblečení) chtějí Bin Ládin a jeho pobočníci navodit představu, že se tu znovu – dokonce ve stejných kostýmech – odehrává epopěj hrdinských činů Proroka a jeho druhů, jejich vyhnanství, jejich hidžra, jež v r. 622 po Kristu zahájila éru Islámu. Pokoušejí se tak docílit toho, aby se s nimi diváci al-Džazíry ztotožnili.*⁸⁵

Na tento diskurzivní trik například nechtěně přistoupil George Bush, když v jednom ze svých proslavů nazval tažení války proti teroru metaforicky „krusádou“ tedy křížovou výpravou. To se pak v arabských médiích velmi vděčně připomínalo a bin Ládinovi zajišťovalo ještě větší popularitu, neboť ho i kvůli permanentnímu připomínání utrpení jeho muslimských bratrů a sester například v Palestině arabská média zarámovala jako úhlavního nepřítele zlého, imperialistického západu.⁸⁶

Weimann a Winn v roce 1994 analyzovali přes šest tisíc teroristických útoků z let 1960 až 1990. Tato analýza odhalila znatelný nárůst útoků, které měly velmi patrnou orientaci na mediální pozornost – výběrem obětí či místa spáchání útoku, jeho načasováním i

⁸³ SOULEIMANOV, Emil a BELFER, Mitchell A. *Terorismus: pokus o porozumění*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. str. 42.

⁸⁴ NACOS, Brigitte L. *Mass-Mediated Terrorism: The Central Role of the Media in Terrorism and Counterterrorism*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2007. str. 20.

⁸⁵ KEPEL, Gilles. *Válka v srdci islámu*. 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2006. str. 79.

⁸⁶ WEIMANN, Gabriel. The psychology of mass-mediated terrorism. *American Behavioral Scientist*, 2008, 52.1. str. 73.

způsobem provedení. Tendence geril „vylézat z buše“, jak ji nazval Bell, byla dána zjištěním potenciálu masových médií coby prostředku persvaze v psychologické válce.⁸⁷ Terorismu přináší „efekt amplifikace“ mnohem širší publikum. Tento vztah mezi médii a terorismem byl v mnoha studiích nazván vztahem symbiotickým. Je možné, že média, tradičně dychtící po senzačním obsahu, jsou spoluvíníkem faktu, že se teroristickým útokům patrně dostává větší publicity, než by si zaslouhoval a poskytují teroristickým entitám určité zadostiučinění, po kterém alespoň částečně touží. Ještě významněji však přispívají k dlouhodobým i krátkodobým (strategie a taktika) úspěchům teroristických akcí.⁸⁸

Africká zkušenost guerril páchajících teroristické útoky v zemědělských oblastech dosahovala i přes vysoké počty civilních obětí velmi malého mediálního pokrytí, oproti tomu srovnatelné útoky palestinských osvobozeneckých skupin (ať už na Blízkém Východě nebo na západě) se usídlily v mediálním i veřejném diskurzu velmi silně, neboť probíhaly v městských oblastech v permanentním dosahu kamer a fotoaparátů. Je jisté, že konjunkce násilí a komunikace je nejen logicky vyhledávána samotnými teroristy, ale zároveň médii samotnými, která ve vysoce konkurenčním prostředí vždy uvítají dramatický a senzační obsah, kterému navíc od izolovaných a nejasných incidentů mohou přiřknou jasné poselství a tím pádem i jasnější zarámování coby symbolického aktu. Toto podivné „manželství z rozumu“ společných potřeb terorismu a médií platí s velkou intenzitou i v mezinárodní politice, protože to je aréna, které modelový konzument médií příliš nerozumí, a nese proto překvapivou hodnotu – v tomto ohledu pak „špatné zprávy“, kterými teroristické útoky jsou, získávají velmi svérázný ideologický význam.⁸⁹

Výše nastíněná prepozice má nepříjemné důsledky: pokud skutečně platí, že v důsledku tohoto symbiotického vztahu byly doloženy prokazatelné snahy teroristů o podchycení maximální mediální pozornosti (a to hlavně prostřednictvím rostoucí brutalizace útoků i rozšíření jejich škály), znamená to, že teroristé budou své útoky plánovat čím dál tím více v souladu s touto tendencí. Tato hypotéza ovšem musí uvážit několik připomínek, předně: je možné, že se jedná o korelaci, nikoliv konsekvenci, a rostoucí brutalita útoků je alespoň u některých skupin spíš než snahou o větší mediální zviditelnění snahou nepříteli dramatičtěji uškodit. Dále je opominut fakt, že teroristické taktiky se proměňují velkou měrou v důsledku aktuálních protiteroristických opatření. Dalším jevem, který je třeba vzít do úvahy

⁸⁷ WEIMANN, Gabriel. The psychology of mass-mediated terrorism. *American Behavioral Scientist*, 2008, 52.1. str. 72.

⁸⁸ PLEIOS George, et al. Representations of terrorism in online media: a comparative examination of UK, Germany, Greece and Turkey. London: GPSG. 2012. str. 3.

⁸⁹ *ibid.*, str. 4.

je masová emergence nových médií a jejich uchopení teroristy pro vlastní propagaci i konsolidaci aktivit – v tomto ohledu lze říci, že se ona proklamovaná vzájemná závislost lehce vyklání, protože teroristické skupiny typu Al-Qa'idy nebo IS velmi důmyslně ovládly disperzní internetové sítě, a nezávisí proto na masových médiích starého typu tolik jako dřív.

5.1. Terorismus na internetu

Dnešní teroristé se velmi efektivně naučili používat moderních komunikačních technologií ve svůj prospěch. Tím se stali plně globalizovanou entitou, nezávislou na územních celcích a finančně a politicky nezávislou na jakémkoliv státním aktérovi. Profesor Gabriel Weimann věnoval značné úsilí mapování tohoto fenoménu a zjistil, že zatímco v roce 1998 nebyla na webu přítomna ani polovina etablovaných teroristických organizací, na konci následujícího roku už to byly takřka všechny. Došlo tak k velmi ironické situaci, kdy výtvar americké vojenské strategie poskytuje prostor silám, které se obrací přímo proti ní. Internet pak pro moderní teroristy nese především dva vztahy – jednak coby prostředek šíření informací, propagandy a prostor vzájemné komunikace, ovšem také coby prostředek samotného boje a cíl útoků v rámci kyberterorismu. Sociální média jsou pro džihádisty neméně efektivním prostředkem pro „outreach“ – například facebooková stránka Ansarullah Urdu s radikálním obsahem měla krátce po svém založení přes dvacet tisíc „likes“.

Internet je pro teroristy ideálním prostředím díky své bytostné decentralizaci, ztíženým možnostem kontroly a restrikcí a masové dostupnosti. Tato flexibilní, decentralizovaná povaha boje, symbolizovaná zprvu především Al-Qa'idou, se ukázala jako nesmírně efektivní.⁹⁰ Čím například Islámský stát (adoptující rozličné PR taktiky založené na „brandingu“ co nejvíce evokujícím rané muslimské expanze a slávu chalífátu) láká své příznivce k aktivnímu zapojení se do bojů v Sýrii a Iráku v tak extrémních počtech (nové odhady kurdských velitelů v poli hovoří oproti původním dvaceti-třiceti tisícům bojovníků o počtech až 200 000)?⁹¹ V této části se zabývám takřka výhradně uskupeními Al-Qa'ida (AQ) a Islámský stát (IS, dříve ISIL), jelikož tyto představují bezkonkurenčně nejsostifikovanější džihádistické subjekty z hlediska práce s informačními technologiemi a propagandou zároveň

⁹⁰ WEIMANN, Gabriel. The psychology of mass-mediated terrorism. *American Behavioral Scientist*, 2008, 52.1. str. 75.

⁹¹ Dostupné z: <<http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/war-with-isis-islamic-militants-have-army-of-200000-claims-kurdish-leader-9863418.html>> [cit. 2011-04-25].

Ize na jejich příkladu zaznamenat určitý vývoj či paradigmatickou změnu a vhodně ilustrovat, jaké nuance a proč se v přístupech obou skupin objevují. Od rané strategie AQ, která ve videích především indoktrinovala, avšak boj přenechávala svým kádrům, po změnu v přístupu s emergencí Anwara al-Awlakiho, kde začal být důraz kladen na indoktrinaci mladých muslimů a jejich přímou inspiraci k provádění vlastních útoků v rámci svých domovských zemí. IS od začátku nepokrytě vyzývala své následovníky k emigraci do ovládaných území chálifátu, avšak s inflací špiónů a hlavně zapojením západních mocností do bombardování pozic IS začal být důraz kladen i na setrvání v domovských západních zemích a plánování útoků. Dominance sociálních sítí v režii IS a jejich užívání k diseminaci propagandy namířené „dovnitř i ven“ spolu s tradičními formami PR (například billboardy, které na územích ovládaných IS neustále evokují permanentní přítomnost džihádistické ideologie) přinášejí ukázkou dokonalého zvládnutí všeprostopupující propagandistické práce na mnoha mediálních úrovních.

5.2 Vlastní propagandistická strategie teroristických uskupení

Usvědčený terorista Džamal al-Fadl ve své výpovědi uvedl, že v rámci organizační hierarchie Al-Qa'idy je jeden ze čtyř strategických výborů právě mediální – ten slouží jako tisková kancelář oficiálních vyjádření a postojů organizace, a stejně tak jako sběrné a analytické oddělení mapující reporty a mediální vyjádření o skupině. Za průkopníka důrazu na mediální složku hnutí je považován především „internetový šejk“ Anwar al-Awlakí. Popularita jeho kázání dostupných na youtube je zcela bezprecedentní, jeho přímý vliv na radikalizaci teroristů byl potvrzen u mnoha radikálů, kteří teroristický útok buď provedli nebo se jim nezdařilo (Nidál Málík Hasan, Omar Farúk Abdulmutallab, bratři Carnajevovi). Byla to právě Awlakího masová popularita coby ideologa a jeho nesmírný vliv na inspiraci muslimů k teroristickým aktivitám, nikoli bojové zásluhy, co přimělo americkou administrativu k bezprecedentnímu kroku rozhodnutí o mimosoudní popravě (extrajudicial killing) držitele amerického občanství. Před svou smrtí při náletu bezpilotního letadla využíval Awlakí jako komunikačních prostředků vysoce frekventovaný blog, vlastní facebookovou stránku a magazín Inspire. Videohostingová služba Youtube na žádost amerického kongresu Awlakího videa odstranila⁹², ty ale dále masově kolují. Sám Osama bin Ládín zdůrazňoval důležitost

⁹² <<http://www.theguardian.com/technology/2010/nov/03/youtube-removes-awlaki-videos>>.[cit. 2014-11-11].

médií, když ve svém dopise Mulla Omarovi tvrdil: *je očividné, že v tomto století je nejsilnější metodou války válka mediální. Fakticky činí až z 90% přípravy našich bitev.*⁹³

5.3 Prostředky a metody džihádistické mediální propagandy

Džihádistická propaganda oslovuje své souvěrce prostřednictvím široké škály manipulativních technik, z nichž nejpodstatnější je dříve zmíněné odkazování na legitimitu jejich boje jeho konstrukcí coby kontinuální války původní muslimské obce Proroka Muhammada a správně vedených chalífů a umným naroubováním pozdějších slavných historických triumfů Islámu na současnou realitu. Často je podporováno emocionálním usměrňováním empatie na ať už domněle, či reálně trpící muslimy ve světě – nadužívané obrázky údajně masakrovaných palestinských dětí se v mnoha případech ukázaly být ať již recyklovanými fotografiemi z úplně jiných konfliktů nebo dokonce otisky z holywoodských hororových filmů. Hrdí muslimové si velmi zakládají na univerzalizmu Islámu a jeho transgresi veškerých národních a etnických hranic. Filozof Roger Scruton píše:

*Globalizace však uvedla v život skutečnou islámskou ummu, jejíž identita se utváří napříč hranicemi na základě legitimity, která má globální podobu a která se jako nějaký parazit chytá globálních institucí a technologií, jež jsou vedlejším produktem západní demokracie. Tato nová forma globalizovaného Islámu je nade vše pochybnost hroživá, protože cítí hlad po příslušnosti, který vyvolala sama globalizace. Mobilizuje starou nostalgii muslimského exulanta a obrací ji nikoli proti nějakému lokálnímu uzurpátorovi, ale proti nepřátelům Boha, ať se nacházejí kdekoli.*⁹⁴

Scruton možná nevědomky podchycuje velmi závažný kořen současného džihádismu – totiž akcent, který radikální salafisté přiřazují islámskému konceptu věčného ahasverství, nepřislušnosti k jakékoli teritoriální konstantě, který má oporu v silných hadísech, a který tvrdí, že pravý muslim je vždy cizincem (ghuraba‘).⁹⁵

5.3.1. PÍSNĚ

⁹³ ZELIN, Aaron Y.; FELLOW, Richard Borow. The state of global jihad online. *New America Foundation*, 2013, 1.

⁹⁴ SCRUTON, Roger. *Západ a ti druzí: globalizace a teroristická hrozba*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2007. str. 118.

⁹⁵ „Islám začal jako něco cizího a cizím se znovu stane, proto požehnejte cizincům.“ Sahíh Bucharí

Právě „Ghuraba“ (cizinci) se jmenuje jedna z nejznámějších písní (našíd), které džihádisté hojně používají jako mobilizační prvek – jejich emotivní náboj i přes zákaz hudby v ortodoxním Islámu (proto se v anašíd používá pouze hlas, nikoli hudební nástroje) dokáže v radikálech vyvolávat silnou motivaci a afiliaci. Hlas bývá občas mírně upraven na reverb s ozvěnou, aby dodal slovům písně hluboký, apokalyptický ráz. Hlasy bývají místy sborové a vytváří tak zdání bratrství, kolektivní participace, která sjednocuje užíváním arabštiny jako jazyka Islámu a odmítá hranice národních států (jako překážku celistvosti chalífátu pod nadvládou Islámu) na Blízkém východě tak, jak je vytyčilo Sykes-Picotovo rozdělení. Jediným dalším zvukovým podkresem, který bývá do našídu často přimíchán, jsou zvuky moderních palných zbraní a výbušnin nebo naopak řehtání koní a zvuk mečů, dále symbolizující kontinuitu mezi bojem ctihodných předků a současných džihádistů.

Jiný velmi známý našíd „Yabgha Šaháda“⁹⁶ nadále používá identitární náboženskou rétoriku v textu, jehož část překládám jako:

Kde je ten, který upřímně hledá mučednictví?

který touží zemřít se ctí

na cestě boží, bije se horlivě a s důstojností bojuje

jako Zajíd, jako Mus'ab, jako Hamza a al Muthanná

jako Džafar a al Bará, al Gáfikí a ibn Rawaha

...

Zde jsou patrné odkazy propojující postavy džihádu dávné i zcela nedávné historie: Mus'ab je před několika lety zabitý Abú Mus'ab Zarkáwí, hlava Al-Qa'idy v Iráku, která se po jeho smrti zformovala v ISIL. Zarkáwí mezi džihádisty zpopularizoval popravy rukojmích (nejen západních) na video, tedy taktiku, kterou v současnosti hojně využívá IS. Al-Muthanná ibn Haritha byl generál muslimského vojska proti sásanovské říši; Al-Gáfikí je Abdul Rahmán Al-Gáfikí, andaluský velitel, který v 8. století vedl muslimskou expanzi přes Pyreneje dále do Francie. Ibn Rawáha, jeden z prorokových společníků, byl zabit v dnešní Sýrii v jedné z raných bitev proti Byzantské říši.

Masově populární písní oslavující IS je našíd „Ummati qadláha fadžrun“⁹⁷ – Umme (muslimský národe), přišel úsvit (Islámského státu). Zde je velmi silně akcentována

⁹⁶ <<http://www.youtube.com/watch?v=jTCBNrTbS9w>> [cit. 2014-11-11].

⁹⁷ <<http://www.youtube.com/watch?v=LNgqearrV0>> [cit. 2014-11-11].

propojenost současného útvaru IS na raný Islámský chalífát, muslimové jsou povoláváni k jeho oslavě a obraně, která je chápána jako individuální povinnost. V druhém refrénu písni zaznívá apel *إمّتي الله مولانا فَجُودِي بِالْذِّمَاءِ لَنْ يَعودَ النَّصْرُ إِلَّا بِدَمَاءِ الشَّهَدَاءِ*

což lze přeložit jako:

Ummo, Alláh je náš Bůh

proto daruj svou krev

neboť vítězství nepřijde

než s krví mučedníků.

5.3.2 ČASOPISY

V části věnované popisu IS byl zmíněn časopis Dabiq, který skupina používá k oficiální komunikaci svého poselství ve virtuální časopisecké podobě. Jeho starším dvojčetem je Inspire, globálně populární magazín vydávaný Al-Qa'idou na Arabském poloostrově. Slouží primárně jako propagandistický materiál pro utužování vnitřní koheze a morálky organizace, avšak některá čísla obsahovala i přímé návody na participaci v boji, například nechvalně známý návod na „sestrojení bomby v mámině kuchyni“ ze čtvrtého čísla inspiroval bratry Carnajeovy k vytvoření bomb v tlakových hrncích, kterými pak zabíjeli na bostonském maratonu. Bylo to právě deváté číslo magazínu, ve kterém jeho dnes již nežijící editor Samir Khán formuloval tezi, že „mediální práce tvoří polovinu džihádu“.

5.3.3 VIDEA

V rámci psychologického boje používají džihádisté videa s nejrůznější tematikou: Al-Qa'ida po roce 2001 se soustředila především na ideologickou indoktrinaci a kázání, avšak v současnosti mají džihádistická videa pestrý obsah. V rámci psychologického boje IS pravidelně vydává videa ukazující sílu, početnost a odhodlanost organizace: V záběrech z dobytých měst Iráku a Sýrie projíždí typické kolony džípů Toyota s černými standardami, avšak taktéž džihádisté na koních s meči. Náborová videa pak ukazují individuální tváře bojovníků, vyprávějících svůj individuální příběh a důvody emigrace do Islámského státu - důraz na mnohonárodnostní povahu rekrutů IS je vždy silně přítomen. IS od roku 2014 ukazuje i videa s výchovou a výcvikem dětí, které mají tvořit následující generaci

indoktrinovaných džihádistů pevně ideologicky zakotvenou v myšlenkách IS a uvyklou každodenní brutalitě života na územích IS spravovaných.⁹⁸ Na mladou generaci je zacílené i video s názvem Grand Theft Auto: Salíl us-Sawárim, kde jsou pomocí modulátoru hry GTA4 ukazovány nejběžněji používané taktiky džihádistického boje v atraktivním hávu populární akční hry.⁹⁹

Samostatnou kapitolou pak jsou přímá videa z bojů a taktéž videa poprav rukojmích. Od roku 2014 se IS uchýlil k této taktice, kterou zavedl bin Ládinův společník Khalid Sheikh Mohammed popravou novináře Daniela Pearla a dále zpropagoval především Abu Mus'ab Zarqáwí – dá se předpokládat, že IS tímto zastrašovacím a zároveň vyjednávacím prostředkem sleduje určité cíle, protože jejich „rukopis“ se stihl několikrát proměnit. Individuální poprava několika západních rukojmích (novináři a humanitární pracovníci) stejně jako libanonských vojáků, Syřanů a Kurdů má za deklarovaný cíl přinutit západ ustoupit od intervencí ve formě bombardování pozic IS, stejně jako slouží k zastrašování lokálních odpůrců brutalitou svého provedení.¹⁰⁰

Politiku budování kruté a nemilosrdné image dokládá fakt, že ve městech pod vládou IS (Aleppo, Raqqa) jsou ke sledování poprav či jejich záznamů nuceni obyvatelé, často i děti. Západní rukojmí jsou popravováni vždy stejným mužem v kukle s britským přízvukem, kterému média začala přezdívat Jihadi John. Ve videu z října 2014 je spolu s Peterem Kasigem popraveno sedmnácti militanty dalších 17 rukojmí – syrských vojáků. Tentokrát má pouze Jihadi John zamaskovaný obličej, všichni ostatní ukazují na záběrech svou tvář s odhodlaným pohledem – video zde má patrně komunikovat absenci strachu z jakýchkoliv konsekvencí. Celý záznam je profesionálně a dynamicky sestříhán, jsou použity zvukové i vizuální efekty. Ke konci videa kamera zabírá vrahy i zavražděné.¹⁰¹ Další zveřejněné video má název „Lend me your ears“ a není zakončené popravou, namísto toho zajatý novinář John Cantlie vypráví připravený text, který má podávat pohled na IS.

5.3.4 SOCIÁLNÍ SÍŤE

⁹⁸ < <https://www.youtube.com/watch?v=u6iSMHdi70I> > [cit. 2014-11-11].

⁹⁹ < http://www.liveleak.com/view?i=548_1411111728 > [cit. 2014-11-11].

¹⁰⁰ TAYLOR, Adam. From Daniel Pearl to James Foley: The modern tactic of Islamist beheadings". *Chicago Tribune*. 21. srpna 2014.

¹⁰¹ < <http://www.cbc.ca/news/world/isis-unmasked-why-the-new-beheading-video-is-different-1.2838106> > [cit. 2014-11-11].

Západní státy si uvědomují nebezpečí plynoucí z nekontrolovaného plynutí džihádistické propagandy, avšak nemají mnoho prostředků, jak jí čelit. To je dáno především samotnou povahou platformy jejího šíření – pokud dojde k vystopování teroristického fóra a jeho zavření, džihádisté toliko změní jména a přemístí se na další fórum, které musí analytici opět vystopovat. Ne všichni velcí poskytovatelé služeb navíc mohou v informační záplavě reagovat promptně – například Twitter nestíhá dostatečně efektivně vyhledávat a mazat radikální příspěvky často s dosti drastickými příspěvky z míst bojů. I po smazání však tito uživatelé jednoduše vytvoří nový profil, čímž na Twitteru udržují velmi silné zastoupení propagandy Islámského státu. Toto efektní zahlcení navíc komplikuje sběr a vyhodnocování informací o reálných hrozbách – takto se například Saúdové podivovali, proč kontrarozvědka nepředehla sebevražednému útoku na hraničním přechodu Šarurá, který byl na twitterovém účtu jednoho z teroristů podrobně avizován několik dní předem.¹⁰² V prosinci roku 2012 Ajmán al-Zawahírí vyhrožoval, že jako odvetu za postup keňské armády proti islámistům v Somálsku přenesou Al-Qa'ida a její pobočníci boj přímo do městských center Keni. Půl roku poté se udál masakr v keňském nákupním středisku Westgate – po celou dobu útoku navíc teroristé z Al-Šabáb posílali veřejné tweety ze sedmi různých účtů.

Technicky zdatní radikálové asociovaní s Islámským státem vynalézají stále důmyslnější metody mediální války. V důsledku permanentního mazání twitterových účtů radikálů ze stran společnosti se objevila aplikace v arabštině, jejíž název by se asi dal přeložit jako „úsvit požehnání“. Stovky uživatelů aplikace jednoduše dají svůj souhlas a jejich účet se stane prostředkem šíření oficiální propagandy IS (ačkoliv plná funkčnost účtu pro běžné účely zůstává zachována), ať už jde o prohlášení nebo obrázky – obchází se tak algoritmizované vyhledávání spamových mechanismů a pro Twitter je obtížnější proti takovéto propagandě bojovat. Zprávám IS se tak dostává masové pozornosti.¹⁰³ Podle zpráv monitoringu Internet Haganah ovšem Twitter přistoupil na tuto hru a namísto složité ostrakizace účtů maže rovnou aplikaci samotnou. I tak ale platí za prostředek, jehož IS v hojné míře využívá a co víc, zprávy z těchto tweetů následně přejímají i klasická média, pro která je tato „občanská novinařina“ efektivním způsobem získávání obrázku přímo z jinak nedostupného místa děje. To je mimo jiné i případ neoficiální zprávy z července 2014, která se dostala i do českých médií a tvrdila,

¹⁰² <<http://www.vocativ.com/world/saudi-arabia-world/one-spotted-tweet-announcing-potential-isis-suicide-attack/>> [cit. 2014-11-11].

¹⁰³ <<http://www.theatlantic.com/international/archive/2014/06/isis-iraq-twitter-social-media-strategy/372856/>> [cit. 2014-11-11].

že IS nařídil v dobytých městech na severu Iráku plošnou obřízku žen a dívek.¹⁰⁴ Následné dementi této zprávy pak pochází taktéž z Twitteru. Sympatizanté IS na twitteru užívají i taktiku užívání populárních „hashtags“ (například fotbalového šampionátu), díky kterým dostanou posty Islámského státu na stránku trendů a tak i k mnohem širšímu publiku.

Džihádisté zručně využívají i dalších prvků nových médií – například cestovní aplikace Tripadvisor pomáhá britským radikálům, maskujícím se za turisty cestující do Turecka, dostat se do Sýrie a připojit se k bojům. Na Ask.fm je možné klást IS i jednotlivým džihádistům rozličné otázky ve vcelku anonymním prostředí, což buduje pouto adorace a touhu po následování. U skutečných zájemců pak většinou dojde k přesunu na přímou komunikační platformu pouze mezi dvěma stranami skrze programy Skype, Kik nebo Surespot.

5.3.5 VIZUÁLNÍ STYL

Radikální islamistická hnutí mají také velmi specifický vizuální „branding“, zosobněný především symbolikou vlajek - černá standarda, kterou používají džihádisté z Islámského státu (a kterou již bez většího mediálního zájmu bylo v roce 2014 vidět na demonstracích v Kašmíru, Londýně i Paříži), je symbolem většiny džihádistických uskupení - odkazuje se k tradici vojenské expanze raného chalífátu, která údajně proběhla právě pod černými vlajkami, a má eschatologickou vazbu na Mahdího (Mesiáš) příchod před koncem světa. Al-Qa'ida má na černé vlajce „kalíma at-tajbíja“ – kaligraficky vyvedenou šahádu (vyznání víry), která se nachází ve stejném provedení i na zelené vlajce Saudské Arábie. Islámský stát pak na vlajce má první část šahády (lá illáha ilá'lláh) a pod ní prorokovu pečeť, která je však apokryfní.

¹⁰⁴ <<http://www.novinky.cz/zahranicni/blizky-a-stredni-vychod/343176-islamsky-stat-v-iraku-naridil-obrizku-ctyr-milionu-zen-a-divek-v-mosulu-a-okoli.html>> [cit. 2014-11-11].

5.4 Psychologie mediovaného terorismu

Existují dostatečně průkazné studie o vlivu mediálního pokrytí teroristických útoků na psychiku konzumentů mediálních obsahů. Tento vliv jde však sahá i dál než za psychickou konstituci, protože prokazuje i vazbu na ochotu veřejnosti vystavené zprávám o terorismu podporovat určitý typ strategické politiky vůči terorismu – tedy ten, který akcentuje použití síly. Povahu tohoto vlivu naznačil například Hoffman¹⁰⁵, avšak systematický výzkum tématu je zatím relativně vzácný, obzvláště pak co se týče ovlivňování mediovaných teroristických útoků v získávání sympatií. Psychologické aspekty spojené s recipováním mediovaného terorismu zmiňují především nárůst strachu a obecné úzkosti. Keinan, Sadeh a Rosen v roce 2003 provedli zkoumání, které odhalilo symptomy podobné post-traumatické stresové poruše u Izraelců, kteří byli vystaveni detailnímu mediálnímu pokrytí teroristické události krátce po jejím spáchání.

Studie Michelle Sloneové z katedry Psychologie telavivské univerzity se zabývala hodnocením míry úzkosti (anxiety) v reakci na mediální zprávy o bezpečnostních hrozbách a terorismu. Tento nedávný výzkum spadá do rozsáhlého kontextu zkoumání vlivů masových médií na emoce, postoje a chování recipientů mediovaných sdělení. Výzkumu se zúčastnilo celkem 237 participantů, kteří byli rozděleni do dvou skupin (vzorek výzkumný a kontrolní) a výzkum samotný probíhal v auditoriu – každý pokus po deseti účastnících. Vždy před konáním bylo nahodilým přiřazováním určen výzkumný / kontrolní vzorek. Účastníkům bylo řečeno, že se jedná o výzkum pocitů a přesvědčení. Dostali brožuru se standardizovanými otázkami výše uvedených dotazníků. V polovině brožury byla účastníkům dána instrukce přerušit vyplňování. Tehdy byli vystaveni promítání filmu. U výzkumného vzorku se jednalo o editovaný film ze segmentů archivních materiálů celostátní televize, tematicky se věnující terorismu a ohrožení izraelské národní bezpečnosti (Hamas, Hizballáh). Kontrolní vzorek byl vystaven videosegmentu zpráv obdobných proporcí, avšak bez tematické náplně terorismu a ohrožení národní bezpečnosti. Účastníci poté zodpověděli zbytek dotazů výzkumné brožury. Studie Slonové prokázala znatelné rozdíly ve stavu úzkosti u účastníků výzkumného a kontrolního vzorku. Hypotézy, že u žen bude zaznamenán větší nárůst úzkosti a stejně tomu bude i u religiozních účastníků vůči sekulárním obecně, byly potvrzeny.¹⁰⁶

¹⁰⁵ HOFFMAN, Bruce. *The logic of suicide terrorism*. RAND corporation, Santa Monica, 2003.

¹⁰⁶ SLONE, Michelle. Responses to media coverage of terrorism. *Journal of Conflict Resolution*, 2000, 44.4: str. 508-522.

Zajímavý náhled do používání médií ve vztahu k terorismu u českých mediálních konzumentů provedla v roce 2011 Kateřina Vondrová v průzkumu „Mezinárodní terorismus a média“ na vzorku 150 respondentů.¹⁰⁷ Vzorek není reprezentativní nejen kvůli malému počtu respondentů – Vondrová použila pro rozšíření dotazníku především svůj úzký sociální okruh Vysoké školy mezinárodních a veřejných vztahů, avšak průzkum zajímavě ilustruje vztah byť úzkého výseku populace (většinu tvořili vysokoškoláci, navíc velmi specifického oboru) k otázkám mediování terorismu. Například na otázku „Co ve vás vyvolává informace o teroristických útocích podaná prostřednictvím médií?“ 48 % uvádí „jedná se pouze o informaci“; 43,33 % „ostražitost, obavy z dostatečných bezpečnostních opatření v našem státě“; 18,67 % „soucit, snahu poskytnout pomoc“ a 14 % „strach, paniku“. 97,3% respondentů si myslí, že by média měla informovat o teroristických útocích, avšak 55,3% si myslí, že informace podávané médii o teroristických útocích nejsou objektivní. V důvodech této neobjektivity se pak nejčastěji hovoří o dekontextualizaci, faktů prostých spekulací a o senzacechtivost médií, která přispívá ke dramatizaci události. 60% si myslí, že teroristé úmyslně zneužívají médií za účelem zviditelnění, avšak takřka 85% si myslí, že by stát neměl regulovat mediální podávání informací o teroristických útocích.

¹⁰⁷ VONDROVÁ, K. – Mezinárodní terorismus a média (výsledky průzkumu), 2011. Dostupné z: <<http://mezinarodni-terorismus-a-med.vyplnto.cz>>

6. VÝZKUM PROPORCIONALITY

6.1 Teoretické koncepty

6.1.1 AGENDA-SETTING

Agenda-setting jako ucelená teorie o produkci témat ve veřejném prostoru patří mezi klíčové koncepty mediálních teorií. Nastihuje mechanismus produkce a schopnost zejména zpravodajských médií nastolovat významnost – tedy být pro veřejnost jakýmsi klíčem k tomu, jaká témata lze považovat za důležitá. Tento vliv mediální agendy na agendu veřejnou byl prokázán mnoha výzkumy a je označován jako teorie „agenda-setting“. Poprvé byla tato koncepce formulována McCombsem a Shawem¹⁰⁸ v roce 1972 při výzkumu týkajícím se amerických prezidentských voleb z roku 1968. Agenda-setting poukazuje na to, že masová média předem určují, které problémy budou v dané době pokládány za relevantní. Takové zdůraznění tématu má za následek zvýraznění problému i u publika. Nejedná se však o jednorázový výběr konkrétních předmětů zájmů - jde především o volbu v dlouhodobém časovém úseku. Zde pak dochází k mediálnímu kumulativnímu účinku, kdy se nastoluje mnoho sdělení s odlišným obsahem, avšak reflektující stejné téma.

6.1.2 GATEKEEPING

Pojetí nastolování témat je velice úzce propojené s konceptem tzv. gatekeepingu a cílem zjistit proč a jaká témata jsou více vyhledávána a zařazována do zpravodajství. Odpovědné osoby, tzv. gatekeepři, jsou držitelé pozic v rámci mediálních organizací, kteří rozhodují o výběru témat a událostí, jež budou zahrnuty do mediálních obsahů. Walter Gieber¹⁰⁹ pojetí gatekeepingu značně rozšířil. Dle něj není nejdůležitějším bodem při rozhodování osobní hodnocení samotných zpráv, ale externí nátlak, kterým je zprostředkován vstup konkrétních témat do médií. Jedná se o jednostupňový model komunikace, pro nějž je

¹⁰⁸ MCCOMBS, Maxwell E.; SHAW, Donald L. The agenda-setting function of mass media. *Public opinion quarterly*, 1972, 36.2: str. 176-187.

¹⁰⁹ GIEBER, Walter. How the “gatekeepers” view local civil liberties news. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 1960, 37.2: str. 199-205.

charakteristické zpochybňování absolutní nezávislosti komunikátora na zdroji a tím i deziderátní ideál svobody tisku.

6.1.3 FRAMING

Součástí předchozích konceptů je i pojetí tzv. rámování (framing), které se soustředí na to, zda a jak jsou tím, jak média informují o různých událostech, ovlivněni diváci. Zaměřuje se na to, jak jsou prezentovány konkrétní události či osoby v médiích a jak se odrazuje tato jednosměrná reflexe v uvažování lidí, kteří jsou konzumenty konkrétních mediálních obsahů. Rámce tak představují prostor nastoleného tématu mezi médiem a konzumentem. Konkrétně mediování tematiky terorismu má bezesporu vliv na konkrétní pozici tohoto tématu v rámci společenského diskurzu. Například výzkum mediálního rámcování terorismu v afrických zemích z roku 2007 prokazuje korelaci s vlivem na americkou zahraniční politiku. Čím vyšší byl v dané zemi počet úmrtí v důsledku teroristické aktivity, tím více používaly noviny The New York Times rámec terorismu pro zprávy o onom konkrétním národě a tím větší částky finanční pomoci pro boj proti terorismu dané zemi poskytovala bushova administrativa.¹¹⁰

6.1.4 ZPRAVODAJSKÉ HODNOTY

McQuail již v roce 1999 uváděl, že zpravodajský produkt je v podstatě umělou a velmi předvídatelnou symbolickou konstrukcí reality. Zatímco gatekeeping se soustředí pouze na jednání v rámci redakce, koncept zpravodajských hodnot se zabývá mediálním prostředím v širokém kontextu. Z průzkumů vyplynulo, že při opětovném výběru měly odlišné mediální organizace shodné výsledné mediální obsahy. Deklarovaly se tak jakési obecné představy o tom, co publikum pravděpodobně zajímá. Galtung a Ruge¹¹¹ zformulovali v roce 1965 tezi, že událost se tím spíše stane zprávou, čím více vyhovuje určitým organizačním a také některým kulturním či ideologickým kritériím. Jako první také identifikovali základní zpravodajské hodnoty v západních médiích. Šlo zejména o:

- Frekvenci – jednorázová událost vs. dlouhodobá

¹¹⁰ WANTA, Wayne; KALYANGO, Yusuf. Terrorism and Africa: A study of agenda building in the United States. *International Journal of Public Opinion Research*, 2007, 19.4: str. 434-450. Dostupné z: <<http://www.kalyango.com/uploads/2/8/8/6/28866061/terrorism-and-africa-kalyango-wanta.pdf>> [cit. 2014-11-11].

¹¹¹ GALTUNG J., RUGE, M. The Structure of Foreign News. *Journal of Peace Research*, 1/1965, s. 64-90.

- Jednoznačnost – jasnost a stručnost
- Etnocentrismus – kulturně bližší událost vs. kulturně nesrozumitelná událost
- Souznění – požadavky publika
- Překvapení – nečekanost je atraktivní
- Kontinuita – opětovné informování o tématu
- Variace – návaznost zahraničních událostí na domácí
- Vztah k elitám-národům
- Vztah k elitám-osobám
- Personalizace – osobní příběh (zejména slavného člověka) nejvíce zaujme
- Negativita – negativní zpráva má větší šanci na reflektování
- Práh pozornosti

Platí, že většině útoků se od významných západních médií nedostane žádného pokrytí. Weimann a Winn¹¹² v roce 1994 odhadli procentuální podíl mediálního pokrytí následovně: noviny pokrývaly zhruba jednu třetinu ne-domácích teroristických útoků, televize pak jednu šestinu. V Gruenwaldově výzkumu z roku 2006 to bylo ještě méně. V akademických zkoumáních pak panuje shoda na tom, že konkrétní charakter útoku má vliv na to, jaké se mu dostane mediální pozornosti, což odpovídá výše zmíněnému konceptu news values Johana Galtunga a Mari Holmboe Rugeové.¹¹³ Útoky mají větší šanci na mediální pokrytí, pokud při nich dojde ke zranění nebo zabití obětí, dochází při nich k únosu letadla nebo zadržování rukojmí a nějak souvisí se západními zeměmi.

Z hlediska konceptu zpravodajských hodnot by teroristické útoky měly zaznamenat vysoké mediální pokrytí, protože u nich dochází k paralelnímu výskytu hned několika faktorů, které Galtung a Rugeová popsali – negativita, konflikt a překvapení jsou z definice přítomny u každého teroristického útoku.¹¹⁴ Co se týče personalizace, je pachatel teroristického útoku znám nikoli přímo, avšak v symbolickém smyslu (islámský terorista; AQ, IS). Přítomna bývá i kontinuita a vztah k elitám - tyto faktory však obsahují pouze některé teroristické útoky, a to ty, které byly provedeny mediálně etablovanou skupinou nebo ty, které mají takovou formu,

¹¹² WEIMANN, Gabriel; WINN, Conrad. *The theater of terror: Mass media and international terrorism*. New York: Longman, 1994. 300 s.

¹¹³ GALTUNG J., RUGE, M. The Structure of Foreign News. *Journal of Peace Research*, 1/1965, s. 64-90.

¹¹⁴ BRIGHTON, Paul; FOY, Dennis. *News values*. Sage, 2007. 205 s.

rozsah či strategickou důležitost, že na ně reagují přímo vysocí představitelé států či alespoň relevantní reprezentace.

Média, pro která jsou požadavky a preference vlastních publik zásadní, musí ke zprávám o terorismu přistupovat opatrně, neboť každý další útok bude hypoteticky znamenat menší zajímavost pro publikum - zjednodušeně řečeno bude čím dál méně překvapivý a zajímavý. V Galtungem nadefinované hodnotě frekvenčnosti by měly zprávy, které se udávají nečekaně dostat větší pokrytí než ty, které lze vnímat jako gradující či jako součást určitého dlouhodobého rámce. Proto platí, že větší potenciál mediálního pokrytí mají teroristické útoky, které jsou nějakým způsobem inovativní a vymykají se tomu, co už bylo mediálními publiky „viděno a zažito“. Pleios¹¹⁵ tvrdí, že fenomén terorismu je mírně odlišně interpretován vztahem mezi kulturní a politickou identitou, proto mají média politicky středo-pravá tendenci k většímu pokrývání problematiky terorismu než média středo-levá. To ovšem platí spíše v anglofonním kontextu, kde je distinkce pravice-levice vedena spíše po ose konzervativní-liberální, a proto nemusí fungovat pro české prostředí. Pravděpodobnost mediálního pokrytí odvisí také od toho, v jaké cizí zemi se útoky dějí, jaké má ta která země s postiženou zemí vztahy (taktéž ve smyslu politickém – zda je členem stejných nadnárodních uskupení a razí obdobnou zahraniční politiku), jak je domovská země útokem ovlivněna a s jakou pravděpodobností může být postižena totožným útokem.¹¹⁶

Pro některé skupiny považované za teroristické může být mediální pozornost méně potřebná či méně žádoucí než pro jiné. Takto například gerily v Kolumbii, které prostředkem svého boje učinily napadání státní reprezentace (především ozbrojených složek) a únosy, fakticky o mediální pozornost stran svých činů příliš nestojí. Pojem povstání (insurgency) je zásadní pro porozumění rozličných bojujících hnutí a geril v současném světě, ačkoliv v mnoha případech není snadné tento koncept odlišit od terorismu, jelikož hranice mezi nimi jsou prostupné a mnohdy bývá teroristická taktika či frakce součástí širšího celku ozbrojeného povstání. Rozdíl spočívá především v životnosti povstaleckých skupin, které většinou existují celá desetiletí a jsou teritoriálně vázány.¹¹⁷ Také strategie se liší – povstalcům jde zejména o vojenské cíle a nevedou tedy psychologickou válku s konzumenty mediálních obsahů, proto

¹¹⁵ PLEIOS George, et al. Representations of terrorism in online media: a comparative examination of UK, Germany, Greece and Turkey. GPSG Working Papers n.11. London: GPSG. 2012. str. 5.

¹¹⁶ *ibid.*

¹¹⁷ O'NEILL, B. *Insurgency and Terrorism: From Revolution to Apocalypse*. Dulles: Potomac Books, 2005. s. 46.

se dá říci, že jejich boj není ve stejném smyslu orientován na mediální pokrytí a proto je i jinak mediálně rámován.

V tomto rámování (framing) také hlavní měrou spočívá distinkce mezi mediálním označováním bojových skupin coby „povstalců“ nebo „teroristů“. V souladu s teorií gatekeepingu odvisí mediální rámcování od ne-mediálních faktorů – například závazný designovaný list teroristických skupin (United States State Department list of Foreign Terrorist Organizations) vydává americké ministerstvo zahraničních věcí a často jej provází kontroverze stran toho, zda a jaké skupiny by se na listu měly vyskytovat a jaké je naopak vhodné z něj odstranit. To působí řadu terminologických nejasností pokud jde o to, koho nazývat teroristou a koho například povstalcem. Mediální rámování poskytuje svým divákům strukturaci velmi často složité skutečnosti a ve vztahu s terorismem je užitečným teoretickým nástrojem k pochopení, jak média používají interpretační struktury k zasazování disperzních událostí do celistvého kontextu.

6.2 Vymezení předmětu výzkumu

Ústředním cílem práce je snaha o osvětlení vysoce komplexního fenoménu islámského terorismu a jeho provázanosti ve vztahu k médiím jako takovým. Jako vhodnou ilustraci uchopování tohoto tématu v českých tištěných médiích předkládám výzkumnou část práce, která nazírá zprávy denního tisku o terorismu co se týče jeho proporcionality. Tato tematika bude nazírána jako problém kvantitativního šetření. Některé kvalitativní výzkumy tvrdí, že terorismus bývá primárně a nekorektně atribuován neproporčně, nesystematicky a takřka výhradně Islámu, jiné zase, že se žurnalisté snaží zacházet s termínem terorismu opatrně a obezřetně. Kvalitativních – diskurzivních aj. analýz mediálních obsahů stran islámského terorismu je značné množství a i některé z kvantitativních obsahových analýz jsou interpretovány prizmatem předpokládané silné mediální akcentace či nadhodnocování islámského terorismu. To může být legitimní postulát, avšak nutně předjímá otázku: na základě čeho jsme schopni tuto excesivitu stanovit? Tematika tohoto vztahu se má hlavně v rámci určitých sociálně-vědních optik tendenci zbytečně ideologizovat. Pokud lze zkoumat náležitost jakýchkoli atribucí, je třeba mediovaný obraz porovnávat s reálným stavem věci. Teprve pak lze použít dostupné interpretační rámce pro vysvětlení vysledovaných fenoménů.

Právě v tomto kontextu se může jevit snaha předkládaného výzkumu o empirizaci výchozích předpokladů jako nesmírně užitečná. V případě, že výsledky prokáží „overreport“ či „underreport“, může být z hlediska interpretace ukotvené v teoretickém rámci naznačeno, proč se tak děje. Výkyvy v mediálním pokrytí nemají mnoho do činění s útoky samotnými, jako spíše s faktory fungování mediálních celků. Výsledky výzkumu se mohou stát vhodným základem pro navazující zkoumání, která mohou detailněji explikovat vysledované korelace v souvislosti s fungováním masmediálních jevů, např. „framingu“, vlivu faktorů zpravodajských hodnot jako geopolitická blízkost / vzdálenost, aj.

Ujištění klesajícího teroristického nebezpečí¹¹⁸, které bylo plynule zaznamenáváno v poslední dekádě, se záhy ukázalo jako předčasné – nestabilní politická situace v zemích, které zažily vzpouru „arabského jara“ vychýlily skutečnost ve prospěch radikálních skupin. Dlouhodobě také platí tendence, že terorismus se stává virulentnější – ačkoliv útoků je zdánlivě méně, nesou mnohem větší ztráty na životech – zda se v tomto případě jedná o efekt symbiotického vztahu terorismu a médií, který předpokládá vývoj k větší konfliktní a šokové hodnotě, není dosud prokázáno.

¹¹⁸ NORRIS, Pippa; KERN, Montague; JUST, Marion R. (ed.). *Framing terrorism*. New York: Routledge, 2003. str. 1-17.

Jako základ pro výzkum sledující postavení tématu terorismu a četnosti jeho výskytu v rámci mediální agendy bude použita kvantitativní obsahová analýza a de facto komparativní analýza svého druhu – zkoumaným problémem totiž nebudou detailní významové nuance jednotlivých článků, ale proporční zastoupení pokrývané problematiky vzhledem k datům hodnověrných globálních databází. Takováto komparativní obsahová analýza zkoumání terorismu pomocí databází a mediálních obsahů má v zahraničí, ne už tak u nás, určitou tradici (Weimann a Winn, Chermak a Groenewald).

Proporcionalita atribucí teroristických útoků (z celkového poměru motivací teroristických útoků) je porovnávaná proti skutečnému stavu v ohnisku další z funkčních databází zaměřené na mapování konkrétní motivace. Na základě takto získaných dat pak můžeme mluvit o nedostatečném mediálním pokrytí (underreport) či nadpokrytí (overreport).

Používanými datasey budou:

- 1) Datové korpusy Global Terrorism Database (dále GTD) s výstupy v podobě Annex of Statistical Information a GTR report pro příslušné roky. Tato agenda dlouhou dobu probíhala pod taktovkou National Counterterrorism a sbírala data pomocí Worldwide Incidents Tracking System (WITS). V roce 2012 pak přešla pod patronát analytiků Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START) při Univerzitě v Marylandu. Obsáhlá databáze, která se řídí přísnými normami faktičnosti ve všech ohledech relevantních k samotnému útoku.
- 2) Vlastní databáze teroristických útoků, zformovaná ve vybraných měsících na základě databáze utvářené G. R., jenž tuto databázi koncipuje mmj. na open-source vyhledávání dat o útocích pomocí algoritmizovaných vyhledávačů. Nevěrohodné zdroje jsou ze sběru vyloučeny. Tento dataset je pak faktograficky konfrontován s databankou GTI (Global Terrorism Index report asociované s The Institute for Economics & Peace)¹¹⁹ s velmi podobnou, pouze v detailech se lišící metodikou přiřazování motivací útokům. Reliabilní výsledný dataset je pak poměřen vůči hrubým datům GTD, která v posledních letech neumožňuje přístup k detailním profilům teroristických akcí hlavně co se týče jejich pachatelů (perpetrators). Právě kvůli absenci pro tuto práci podstatných faktorů je volena cesta konfrontace databází v rámci poměrné inference.
- 3) Tento datový celek je následně porovnáván s mediálními obsahy extrahovanými v rámci mediálního archivu Newton Media (<http://mediasearch.newtonmedia.cz/>) – výzkumnou jednotkou jsou zde tištěná média MF Dnes a Právo – volena na základě totožného nákladu a

¹¹⁹ INSTITUTE FOR ECONOMICS & PEACE: Global Terrorism Index 2014. Maryland: National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START). 2014. 94 s. Dostupné z: <<http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2011/09/Terrorism-Index-Report.pdf>> [cit. 2011-04-25].

s ohledem na fakt, že každé zastupuje jinou politickou afiliaci (MF Dnes středopravá a Právo středolevé). Výzkumným vzorkem bude prostor tří let – 2009, 2011 a 2013, záměrně vybraný z hlediska aktuálnosti a k ilustraci trendu kadence teroristických útoků. Tento vzorek mediálních obsahů pak bude konfrontován s datovým vzorkem. Ilustrativním vzorkem dat je pak měsíční perioda v rámci těchto let – leden 2009, červen 2011 a prosinec 2013, která pouze dokresluje výkyvy v obecné tendenci. Cílené vyhledávání článků s tematikou terorismu (ter. útoků) pouze ve zpravodajství (rubriky Ze Světa a Ze Zahraničí) bude následně analyzováno z hlediska jeho atribuce - pro tyto potřeby rozlišuji pouze kategorie islámské a jiné.

Na základě zhodnocení kódovaných výsledků výzkumu bude poměřena proporční ekvivalence atribucí a proporční ekvivalence mediálního pokrytí pro rozhodnutí o případném nadpokrytí nebo opaku (overreport/underreport) v jednotlivých médiích ve vztahu k následujícím hypotézám:

H1) BUDE EXISTOVAT DISPROPORCE MEZI POČTY ÚTOKŮ V DATABÁZÍCH A POČTY ÚTOKŮ V NOVINÁCH PODLE FAKTORŮ ZPRAVODAJSKÝCH HODNOT

H2) VZRŮSTAJÍCÍ/KLESAJÍCÍ POČET ÚTOKŮ NEBUDE NUTNĚ ZNAMENAT VZRŮSTAJÍCÍ/KLESAJÍCÍ MEDIÁLNÍ POKRYTÍ

H3) BUDE EXISTOVAT DISPROPORCE MEZI PRAVOSTŘEDOVÝMI A LEVOSTŘEDOVÝMI NOVINAMI V POKRYTÍ TER. ÚTOKŮ

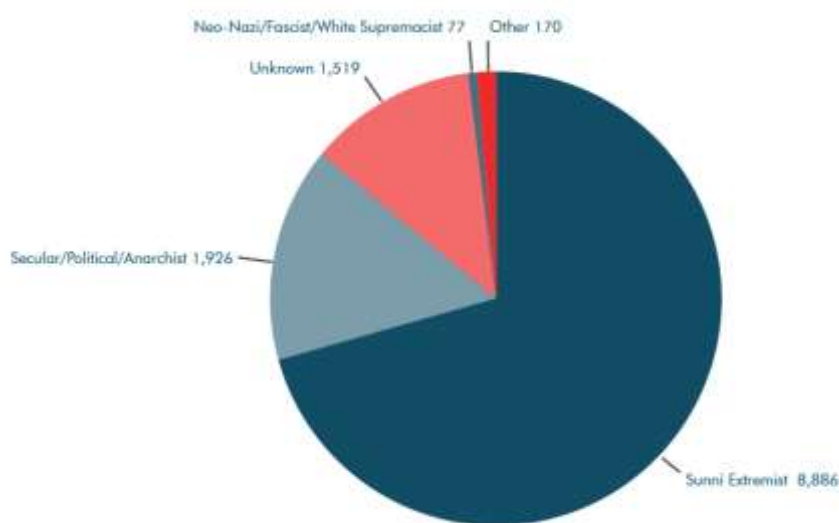
H4) POMĚR ISLÁMSKÝCH TERORISTICKÝCH ÚTOKŮ VŮČI NEISLÁMSKÝM BUDE V MÉDIÍCH PROPORČNĚ REFLEKTOVÁN

H5) FRAMING A ZPRAVODAJSKÉ HODNOTY BUDOU HRÁT ROLI PŘI PŘÍŘAZOVÁNÍ MOTIVACE TERORISMU U KONKRÉTNÍCH SKUPIN/ÚTOKŮ

Coby měrnou jednotku teroristického útoku neuvádím libovolný separátní útok, místo toho stavím statistiky na počtu civilistů zabitých v důsledku tohoto útoku. Měření jednotlivých útoků pro statistické účely se totiž analytikům ukázalo jako nesmírně problematické nejen pro definiční účely (pod jaké datum zařadit útok, který trvá více dní, pokud v jeho rámci dochází k proměně taktik apod., dá se ještě počítat za jeden separátní útok?) ale také kvůli problému s poměřováním nepoměřitelného. Jistě totiž není vypovídající srovnávat počet útoků v modelovém případě např. Irácké odnože Al-Qa'idy a útoků řeckých levicových radikálů z Organizace 17. listopadu (potažmo ETA) – ačkoliv obě skupiny používají výbušnin v autech, první ze dvou zmíněných zpravidla na tržištích a hustě

osídlených oblastech zabije několik desítek lidí, zatímco u jihoevropských, politicko-separatistických skupin výbuch ve dvou z deseti případů sotva zraní člověka.

K tomuto postupu se přikláním i z pragmatického hlediska kvůli tematické povaze práce - i bez znalosti konceptu zpravodajských hodnot je zřejmé, že větší potenciál zaujmout média mají teroristické útoky, kterým nechybí oběti. Navazují tak na NCTC, která taktéž považuje nahlížení teroristických útoků z hlediska spáchané škody, především tedy na lidském zdraví a životech za statisticky více vypovídající. Následující graf z výroční zprávy NCTC¹²⁰ za rok 2011 ukazuje poměr atribucí teroristických útoků s ohledem na počet obětí:

Graf č. 1

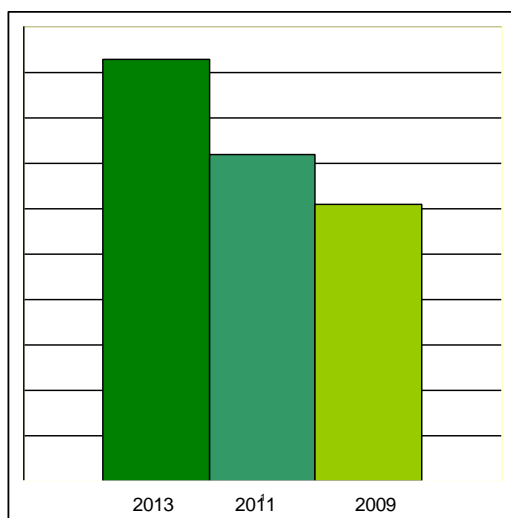
Z grafu jasně vyplývá, že podíl teroristických útoků s islámskou motivací tvoří bez další problematizace takřka tři čtvrtiny světového úhrnu teroristických incidentů za rok 2011. Jedná se však pouze o sunnitský extremismus. Šiitský terorismus je v současné době provozován hlavně například hnutím Hizballáh a iránskými složkami – spadá tak tudíž do kategorie „state-sponsored“ nebo „state-backed“ terrorism a jako takový je tedy zahrnut do politického terorismu. Při detailnějším zkoumání původních dat navíc zjišťujeme, že většina teroristických incidentů v kategorii „unknown“ se stala v nestabilních regionech s dominantně islámským vyznáním (Afghánistán, Pákistán, Indonésie...), kde terorismus páchají takřka výhradně sunnitské džihádistské skupiny a nekonkrétní kategorizace je zapříčiněna tím, že motivace/afiliace útoku nebyla přímo prokázána, či že se žádná organizace k útoku nepřihlásila. Nezajímavým jistě není ani uvědomění, že 77 obětí kategorie Neo-nazi/Fascist/White supremacist přesně koreluje se 77 oběťmi teroristických útoků Anderse Breivika z téhož roku a jedná se proto tedy o excesivní položku.

¹²⁰ The National Counterterrorism Center (12. 3. 2012). 2011 Annual report on terrorism. ZDostupné z: <http://www.nctc.gov/docs/2011_NCTC_Annual_Report_Final.pdf> [cit. 2011-04-25].

Dovolím si však tvrdit, že tyto datové diskrepance nemají na kvalitu, validitu či reliabilitu výzkumu velký vliv. Jeho předmětem je totiž porovnávání úhrnu poměru teroristických incidentů a zjišťování, do jaké míry byly ve vybraných médiích tyto útoky proporcčně pokryty. Tato data mohou mimo jiné ukázat, zda je legitimní hovořit v souvislosti s mediální reflexí terorismu o nadměrném či nedostatečném pokrytí (overreport/underreport). Výhodou v tomto ohledu je, že kategorie „Útok islámského terorismu“ coby předmět islámské (islamistické) motivace útočníka není diskutabilní - jejich definiendum je samo-obsažné a je ukotveno faktem, že útočník sám tuto motivaci proklamuje.

6.3 Výzkum a konfrontace dat

Z country reports on terrorism pro rok 2011 (která obsahuje i korigovaná data roku 2009) a pro rok 2013 vyplývá, že se v ročním úhrnu událo 10,968 útoků v roce 2009, 10,283 v roce 2011 a 9707 v roce 2013. To potvrzuje snižující se trend v počtu unikátních útoků. Ovšem podíváme-li se na počet úmrtí v důsledku teroristických útoků, pak v roce 2009 zemřelo v jejich důsledcích 15,311 lidí a v roce 2011 12,533 lidí, avšak v roce 2013 to bylo 17,891 lidí. To dokazuje, že se útoky, byť mohou ztrácet na četnosti, stávají mnohem smrtonosnějšími. Souvisí to nevyhnutelně s otevřením Pandořiny skříňky v nestabilních územích Iráku, Sýrie a Lybie. Jelikož ve zlomovém roce 2011 vyvrcholil trend, ve kterém se značná část neislámských teroristických skupin buď rozhodla přímo složit zbraně, ohlásit konec nebo alespoň přejít do méně vyhrocené etapy, lze vysvětlit proč excesivně narůstal poměrný podíl islámského terorismu v po sobě jdoucích letech:

Graf č. 2

Vzájemná proporčnost islámských a neislámských teroristických útoků ve vybraných ilustrativních periodách vypadá následovně:

Tabulka č. 1

Islámský terorismus ve vybraných periodách					
2013		2011		2009	
71,7% - prosinec		86,11% - červenec		66% - leden	
v úhrnu r. 2013	91%	v úhrnu r. 2011	72,46%	v úhrnu r. 2009	61%

Počet zpráv zvolených periodik o teroristických útocích ve vybraných letech:

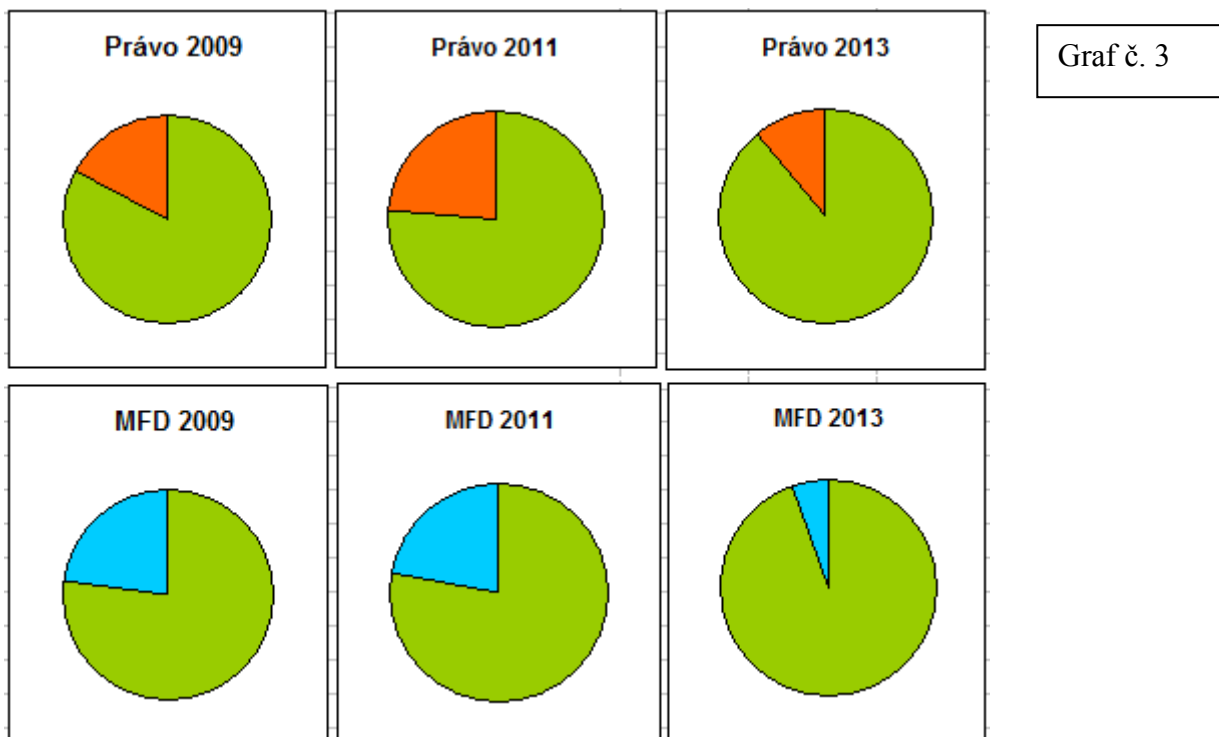
MF Dnes:	z toho relevantních zpráv o útoku (islámský/neislámský)
2009 - 162 zpráv	20/6
2011 - 144 zpráv	14/4
2013 - 134 zpráv	18/1

Tabulka č. 2

Právo:	z toho relevantních zpráv o útoku (islámský/neislámský)
2009 - 165 zpráv	19/4
2011 - 167 zpráv	16/5
2013 - 193 zpráv	24/3

V MF Dnes bylo v roce 2009 z unikátních zpravodajských článků zabývajících se terorismem pouze 26 zprávami o útocích. Ty pak byly proporčně rozloženy na 20 islámských a 6 neislámských (IRA, PKK, Ulster, ETA, Řečtí radikálové, Tamilští tygři). U 20 islámských teroristických útoků bylo plných šest v Pákistánu, 4 potom v Iráku. Pro rok 2011 platí poměr

14 útoků islámských na 4 neislámské. V roce 2013 zpravovala MFDnes o 18 islámských útocích a jediném neislámském (DHKP-C). Právo se ve zmiňování útoků více zaměřuje na Sýrii, MF Dnes pak na Irák. Pokud by tato tendence byla potvrzena na rozsáhlejších datových celcích, jednalo by se o zajímavý poznatek o korelaci politické afiliace deníků v aktuálním kontextu geopolitické situace – Sýrie je spojencem Ruska a Irák zase Spojených států. Distribuce proporcionality přiřazování terorismu islámským a neislámským útokům v těchto denících ve vybraných letech proto vypadá následovně:

Graf č. 3

Statistickou analýzou dat výročních zpráv START od roku 2000 lze vysledovat následující poměr v podílu obětí teroristických útoků dle afiliace útočníka:

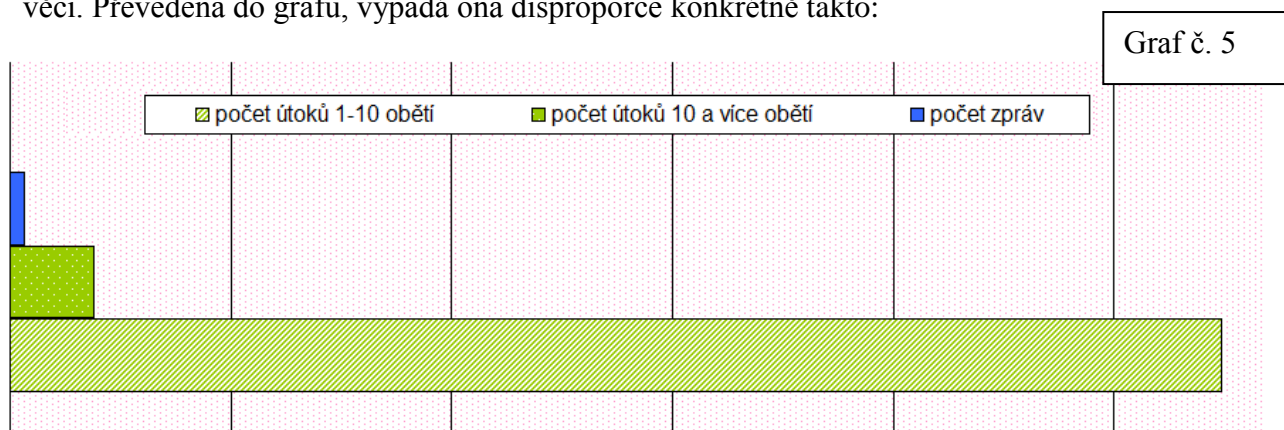
Graf č. 4

Čemuž značně odpovídá i poměr referování o útocích v denících Právo a MF Dnes. Rok 2013 je dle analýzy nejnovějších dat značně excesivní. Ačkoliv to statistiky neuvádějí přímo, lze snadno vypočítat, že zhruba 90% obětí teroristického násilí v současnosti jde na vrub islámskému terorismu. Jedná se o velmi mediálně relevantní poznatek – islámský terorismus totiž vykazuje mnohem větší násilnost a virulentnost než terorismus neislámský. Tato skutečnost se opět statisticky odráží v posunu poměru atribucí českých novin pro rok 2013, jak je vidět na grafu č. 3.

7. INTERPRETACE VÝSLEDKŮ A ZÁVĚR

Pokud v roce 2013 došlo k 9707 unikátním teroristickým útokům, dojdeme zprůměrováním k číslu cirka 27 útoků za den. Zprůměrovat lze i jejich následky: 50 mrtvých a 91 raněných denně. Není reálné, aby se 27 separátním útokům každý den věnoval v tisku prostor, proto jsou média vysoce selektivní v tom, jaké teroristické útoky se nakonec ve vydání objeví. Jistou preselekcí provádějí již tiskové agentury, ze kterých deníky většinu svého zahraničního zpravodajství přebírají, avšak nutně zde fungují i faktory na úrovni jednotlivých redakcí. Statistická a komparativní práce s daty a aplikace konceptu zpravodajských hodnot Galtunga a Rugeové nabízí pochopení fungování této selekce.

Kladná odpověď na hypotézu H1 (existence disproporce mezi počty útoků v databázích a novinách podle faktorů zpravodajských hodnot) je zřejmá a vyplývá z logiky věci. Převedena do grafu, vypadá ona disproporce konkrétně takto:

Polovina teroristických útoků neskončí oběťmi na životech – tyto útoky jsou z grafu vypuštěny (nejsou zprávoctvorné). Dostupná data neumožňují přesnější rozčlenění, avšak jsou zde patrné pokračující tendence známé z výzkumů Weimanna, Winna a Gruenwalda – totiž snižující se počet pokrývaných útoků vzhledem k jejich faktickému počtu. Tím je dosaženo potvrzení Hypotézy č. 2 – kvůli dlouhodobé přesycenosti opakujícími se útoky mohou média ztrácet potřebu reflektovat je v dostatečné míře. Existující disproporce mezi MF Dnes a deníkem Právo v pokrytí teroristických útoků (Hypotéza č. 3) je vysvětlitelná odlišnými zpravodajskými hodnotami, na které tyto noviny kladou důraz – Právo v roce 2013 zvyšuje četnost článků s přibývajícím smrtonosností útoků v Sýrii, u MF Dnes může být naopak tato tematická agenda vnímána jako unavující pro svou frekvenční táhlost a postrádající element překvapení. S otevřením bojiště v Sýrii, které se z povstání strhlo v

brutální občanskou válku, navíc zprávy mohou postrádat i element jednoznačnosti – vždyť samotný konflikt zaznamenal emergenci několika stovek bojujících skupin, domobran a milicí, jejichž složení i aliance se navíc několikrát proměnily. Hlavní hypotéza H4 o proporční atribuci teroristických útoků islámských a neislámských teroristických skupin ve skladbě zpravodajských článků o terorismu se potvrdila, přihlédneme-li k aktuálním datům roku 2013, dlouhodobější konstantě reprezentované v grafu č. 4 a především klíčovému faktoru rozdílné smrtonosnosti (počtu obětí), ergo zprávotvornosti teroristických útoků islámských a neislámských. Při započítání tohoto elementu pak graf č 3. v jednotlivých letech velmi dobře odpovídá reálné situaci – ve zhruba srovnatelném počtu separátních teroristických útoků z let 2009 a 2011 měl v roce 2009 islámský terorismus menší poměrné zastoupení, avšak větší počet obětí. Hypotéza č. 5 (Framing a zpravodajské hodnoty budou hrát roli při přiřazování motivace terorismu u konkrétních skupin/útoků) si zasluhuje hlubší analytické bádání. V souvislosti s ukrajinskou krizí došlo k určité proliferaci pojmu terorismus, neboť některá média začala přejímat zpravodajství ukrajinských a ruských novin a tiskových agentur. Ta obsahovala i citovaná vyjádření představitelů obou bojujících stran, ve kterých je hojně užíváno pojmu terorismus k delegitimizaci protivníka, ačkoliv se v tomto případě jedná o občanskou válku a aktivity povstalecké. Dalším trendem je nahrazování pojmu islámští teroristé prostými a patrně vhodnějšími pojmy jako džihádisté či islamisté.¹²¹

Značnou roli při selekci zpráv o teroristickém útoku má kulturní blízkost – proto se mnohem spíše dostane do tiskové agendy útok v evropské zemi než útok na indickém subkontinentu, ačkoliv má druhý jmenovaný více obětí. Také jednoznačnost je klíčovým faktorem v tom smyslu, že teroristický útok má z mediálního hlediska určité schéma a ustálenou podobu. Například 8. 6. 2014 zastřelili v americkém Las Vegas dva pravicoví extrémisté dva policisty a jednoho civilistu. Na místě pak zanechali jakýsi manifest vysvětlující jejich pohnutky k akci. Tyto atributy splňují definiční podmínky teroristického útoku. O incidentu referovaly všechny české internetové deníky, avšak jako teroristický tento čin označen nebyl. Zanechaný manifest, tedy komunikaci poselství, zmiňuje pouze

¹²¹ To však má za následek ironickou nekonzistenci: v online magazínu Práva Novinky.cz se 25. 11. 2014 objevily dvě zprávy: „brutální atentát v Nigérii má přes šedesát obětí“ (<http://www.novinky.cz/zahranicni/svet/354508-brutalni-atentat-v-nigerii-ma-pres-sedesat-obeti.html>) a „při raziích v Bulharsku zatkli imáma“ (<http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/354496-pri-raziich-v-bulharsku-zatkli-imama.html>). V prvním případě se jedná o zprávu o dvou bezprostředních útocích sebevražedného atentátu s šedesáti mrtvými, slovo terorismus se zde nevyskytuje. V druhém článku je použito několikrát, ačkoliv se jedná o akci zatýkání pro podezření z šíření agendy teroristických uskupení.

ČTK jako písemné prohlášení. Je možné, že slovo terorismus nebylo v tomto kontextu použito, neboť se čin ve srovnání s ostatními útoky vyznačuje relativně nízkým počtem obětí a navíc je těžké odlišit jej od incidentů střelby (tzv. spree shootings), které nejsou v USA ojedinělé, ale které do užší definice terorismu nespádají, protože se jedná o nic nekomunikující činy patologických jedinců.

Závěrem tedy nelze než konstatovat, že problematika vztahu médií a terorismu je tématem hodným nejvyšší akademické pozornosti. Vzhledem k narůstajícím trendům ve virulenci teroristických útoků a s přihlédnutím k faktu, že terorismus je bytostně mediální událostí čeká obor mediálních studií nelehká výzva při potýkání se se závažnými otázkami, které tato práce může jen částečně nastiňovat. Její první část detailně popsala vztah Islámu a terorismu, neboť právě povaha tohoto vztahu je legitimizačním faktorem našeho uvažování o atribucích teroristických útoků. Je to právě svérázná kombinace starých myšlenek a nových postupů, která činí propagandu džihádistických skupin vysoce houževnatou tváří v tvář realitě informační éry.

Fenomén radikálního islamismu je v dalších částech práce představen jako jev mediální. Souvislost mezi poselstvím a jeho médiem je zde nasnadě. Extenze teroristického účinku v McLuhanovském smyslu je zapříčiněna právě povahou moderních médií, která v rámci vlastních logik fungování (zpravodajské hodnoty) proměňují skrze selekci i samotnou tvář terorismu samotného. V teroristickém plánování hraje důležitou roli i čím dál větší orientace na mediální pozornost – výběrem obětí či místa spáchání útoku, jeho načasováním i způsobem provedení. Zároveň je u radikálních islamistických skupin globálního charakteru patrná silná tendence k využívání alternativních metod mediace jako prostředku vypořádání se s těmi etablovanými médii, která jsou vnímána jako ideologický nepřítel (dlouholetá webová stránka afghánského Talibánu má název Unjust media). Důmyslná propaganda a PR na všech úrovních posiluje u členů a sympatizantů jakousi identitární složku teroristické skupiny, která je následně nutně mediována a šířena. Ilustrativní výzkum v poslední části práce potvrzuje, že české deníky MF Dnes a Právo proporcčně pokrývají teroristické útoky co se týče jejich motivace. Zároveň je zde patrný trend nastíněný předešlými výzkumy – totiž snižující se poměr pokrývání útoků obzvláště v rámci probíhajícího konfliktu a jejich narůstající smrtonosnost. Existuje v rámci oboru znepokojivější téma?

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

ALLEN, Charles. *God's Terrorists. The Wahhabi Cult and the Hidden Roots of Modern Jihad*, USA: Da Capo Press, 2006. 384 s.

ATRAN, Scott. The moral logic and growth of suicide terrorism. *The Washington Quarterly* [online]. 2006, 29, [cit. 2011-04-25]. Dostupný z WWW: <http://www.sitemaker.umich.edu/satran/files/twq06spring_atran.pdf>.

ATRAN, S. The moral logic and growth of suicide terrorism. In: *The Washington Quarterly* [online]. 2006, 29, Dostupný z: <http://www.sitemaker.umich.edu/satran/files/twq06spring_atran.pdf> [cit. 2011-04-25].

<<http://www.bis.cz/terorismus.html>> [cit. 2014-11-11].

BERGER, JM. How ISIS Games Twitter. In: *Theatlantic.com* [online]. 2014 [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://www.theatlantic.com/international/archive/2014/06/isis-iraq-twitter-social-media-strategy/372856/>

BRECKENRIDGE, James N.; ZIMBARDO, Philip G. The strategy of terrorism and the psychology of mass-mediated fear. *Psychology of terrorism*, 2007, 116-133.

BRIGHTON, Paul; FOY, Dennis. *News values*. Sage, 2007. 205 s.

BUREŠ Jaroslav. Státoprávní koncepce v programech islamistických hnutí na Blízkém východě. *Mezinárodní vztahy*. 2002, roč. 37, č. 3, str. 6-26.

COMMINS, David. *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*. London: IB Tauris, 2009. 279 s.7

<<http://www.fbi.gov/albuquerque/priorities>> [cit. 2014-11-11].

GALTUNG J., RUGE, M. The Structure of Foreign News. *Journal of Peace Research*, 1/1965, s. 64-90.

GIEBER, Walter. How the “gatekeepers” view local civil liberties news. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 1960, 37.2: str. 199-205.

HASSAN, Mehdi. Inside jobs and Israeli stooges: why is the Muslim world in thrall to conspiracy theories? *New Statesman* [online]. 2014. 24. 9. Dostupný z: <<http://www.newstatesman.com/politics/2014/09/inside-jobs-and-israeli-stooges-why-muslim-world-thrall-conspiracy-theories>> [cit. 2014-11-11].

HOFFMAN, Bruce. *The logic of suicide terrorism*. RAND corporation, Santa Monica, 2003.

HOLBROOK, Donald.. Using the Qur’an to Justify Terrorist Violence: Analysing Selective Application of the Qur’an in English-Language Militant Islamist Discourse. *Perspectives on Terrorism*, North America, 4, 11. 2010. Dostupný z: <<http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/104/212>>. [cit. 2014-11-11].

HUNTINGTON, Samuel, NAGY, Ladislav, ed. *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Vyd. 1. Praha: Rybka Publishers, 2001. 447 s

IBN KATHIR, Hafiz. *Tafsir Ibn Kathir*. Riyadh: Dar-us-Salam, 2000

INSTITUTE FOR ECONOMICS & PEACE: Global Terrorism Index 2014. Maryland: National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START). 2014. 94 s. Dostupné z: <<http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2011/09/Terrorism-Index-Report.pdf>> [cit. 2011-04-25].

Islámský stát v Iráku nařídil obřízku čtyř miliónů žen a dívek v Mosulu a okolí. *Novinky.cz* [online]. 2014 [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zahranicni/blizky-a-stredni-vychod/343176-islamsky-stat-v-iraku-naridil-obrizku-ctyr-milionu-zen-a-divek-v-mosulu-a-okoli.html>

KEPEL, Gilles. *Jihad: the trail of political Islam*. 2nd print. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2002. viii, 454 s.

KEPEL, Gilles. *Válka v srdci islámu*. 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2006. 294 s.

KHAZEN, Jihad. Ayoon Wa Azan (Konspirační teorie). *Dar Al Hayat, International ed.* 2011. 27. 1. [cit. 2014-11-11].

KOUŘILOVÁ, Iveta. et al. *Cesta k prameni: fatwy islámských učenců k otázkám všedního dne*. Vyd. 1. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2003. 172 s.

KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. 5. vyd. Praha: Vyšehrad, 2011. 292 s.

KRUEGER, Alan B.; MALEČKOVÁ, Jitka. Education, poverty and terrorism: Is there a causal connection?. *The Journal of Economic Perspectives*, 2003, 17.4. str. 119-144.

LEAMAN, Oliver. *An introduction to classical Islamic philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 272 s.

LEVY, Rachael. No One Spotted a Tweet Announcing a Potential ISIS Suicide Attack. In: *Vocativ.com* [online]. 2014 [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://www.vocativ.com/world/saudi-arabia-world/one-spotted-tweet-announcing-potential-isis-suicide-attack/>

LEWIS Bernard. *The Political Language of Islam*. Chicago: University of Chicago Press, 1988, str. 72.

MANDHAI, Shafik. Muslim leaders reject Baghdadi's caliphate. *Al-Jazeera* [online]. 2014. 7. 7. Dostupný z: <<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/07/muslim-leaders-reject-baghdadi-caliphate-20147744058773906.html>> [cit. 2014-11-11].

MAREŠ, Miroslav. *Terorismus v ČR*. 1. vyd. Brno : Centrum strategických studií, 2005. 476 s.

MCCOMBS, Maxwell E.; SHAW, Donald L. The agenda-setting function of mass media. *Public opinion quarterly*, 1972, 36.2: str. 176-187.

MENDEL, Miloš. *Džihád: islámská koncepce šíření víry*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1997. 231 s.

MENDEL, Miloš. *Islámská výzva: Z dějin a současnosti polit. islámu*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 1994. 230 s.

MENDEL, Miloš. *S puškou a Koránem: pojmy a argumenty soudobého islámského fundamentalismu*. Vyd. 1. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2008. 241 s.

MÜLLER, Zdeněk. *Svaté války a civilizační tolerance*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005. 131 s.

NÁLEVKA Vladimír., Konec dějin a střet civilizací. In: BUDIL, Ivo. et al. *Střet civilizací?: dominance Západu, nebo dialog světových kultur: žhavé sondy deseti autorů*. 1. vyd. Praha: Evropský literární klub, 2002.

National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START). (2013). Global Terrorism Database [Data file]. Retrieved from <http://www.start.umd.edu/gtd>

O'NEILL, B. *Insurgency and Terrorism: From Revolution to Apocalypse*. Dulles: Potomac Books, 2005. s. 46.

PEW GLOBAL ATTITUDES PROJECT. *The Great Divide: How Westerners and Muslims View Each Other*. Washington, DC: Pew Research Center, 2006. [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.pewglobal.org/files/pdf/253.pdf>>

PHARES, Walid. *Future Jihad. Terrorist Strategies Against the West*. New York: Palgrave Macmillan, 2005. 288 s.

PLEIOS George, et al. *Representations of terrorism in online media: a comparative examination of UK, Germany, Greece and Turkey*. GPSG Working Papers n.11. London: GPSG. 2012. 17 str.

QUTB, Sajjid. *Milníky na cestě*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013. 295 s.

ROY, Oliver. *The Failure of political Islam*. Harvard: Harvard University Press, 1994, str. 118–119.

SCRUTON, Roger. *Západ a ti druzí: globalizace a teroristická hrozba*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2007. 149 s.

SCHMID, Alex P., JONGMAN, Albert J., et al. *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature. Revised edition prepared under the auspices of the Center for International Affairs*, Harvard University. Amsterdam:

SLONE, Michelle. Responses to media coverage of terrorism. *Journal of Conflict Resolution*, 2000, 44.4: 508-522.

SOULEIMANOV, Emil a BELFER, Mitchell A. *Terorismus: pokus o porozumění*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 345 s.

SPRINGER, Devin R. *Islamic radicalism and global jihad*. Georgetown University Press, 2009. 336 s.

TAYLOR, Max; HORGAN, John. The psychological and behavioural bases of Islamic fundamentalism. *Terrorism and Political Violence*, 2001, 13.4: 37-71.

TIBI, Bassam: *The Challenge of Fundamentalism*. Berkeley: University of California Press, 1998, s. 8.

The National Counterterrorism Center (12. 3. 2012). 2011 Annual report on terrorism. ZDostupné z: <http://www.nctc.gov/docs/2011_NCTC_Annual_Report_Final.pdf> [cit. 2011-04-25].

THORNE, John; STUART, Hannah. *Islam on campus : A survey of UK student opinions* [online]. 1. Vyd. Trowbridge : Cromwell Press, 2008 [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW: <http://www.socialcohesion.co.uk/files/1231525079_1.pdf>.

TAHIR-UL-QADRI, M. *Fatwa on suicide bombings and terrorism*. 1st. Ed. London : Minhaj Publications, 2010. 600 s.

ULFKOTTE, Udo. *Hrozba terorismu: islamisté a jejich tajná síť*. Vyd. 1. V Praze: Ikar, 2003. str. 32.

ULPH, Stephen. Al Qaeda's Strategy until 2020. *Terrorism Focus*, 2005, 2. Dostupné z: <http://www.jamestown.org/programs/tm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=181&tx_ttnews%5BbackPid%5D=238&no_cache=1#.U-5Bgfl_tUY> [cit. 2014-11-11]

VONDROVÁ, K. – Mezinárodní terorismus a média (výsledky průzkumu), 2011. Dostupné online na <http://mezinarodni-terorismus-a-med.vyplnto.cz>.

ZELIN, Aaron Y.; FELLOW, Richard Borow. The state of global jihad online. *New America Foundation*, 2013, 1.

WANTA, Wayne; KALYANGO, Yusuf. Terrorism and Africa: A study of agenda building in the United States. *International Journal of Public Opinion Research*, 2007, 19.4: str. 434-450. Dostupné z: <<http://www.kalyango.com/uploads/2/8/8/6/28866061/terrorism-and-africa-kalyango-wanta.pdf>> [cit. 2014-11-11].

WEIMANN, Gabriel; WINN, Conrad. *The theater of terror: Mass media and international terrorism*. New York: Longman, 1994. 300 s.

WILDERS, Geert. Fitna. [online]. 2008. Dostupný z WWW: <<http://vimeo.com/20710133>> [cit. 2014-11-11]

YouTube removes Awlaki hate videos. In: *Theguardian.com* [online]. 2010 [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/technology/2010/nov/03/youtube-removes-awlaki-videos>

SEZNAM POUŽITÝCH GRAFŮ A TABULEK

Graf 1: atribuce teroristických útoků NCTC 2011

Tabulka 1: islámský terorismus ve vybraných periodách

Tabulka 2: počet zpráv zvolených periodik o teroristických útocích ve vybraných letech

Graf 2: vzrůstající podíl islámského terorismu ve vybraných letech

Graf 3: proporcionalita přiřazování terorismu islámským a neislámským útokům v MF Dnes a deníku Právo v letech 2009, 2011, 2013

Graf 4: poměr motivací teroristických útoků z hlediska obětí deseti nejsmrtonosnějších ter. skupin v letech 2000-2013

Graf 5: poměr útoků podle počtu obětí a poměr zpráv

PŘÍLOHA 1:

TABULKA DEFINIČNÍCH KRITÉRIÍ TERORISMU V RŮZNÝCH ZEMÍCH

	OSN	USA (Criminal Code)	USA Ministerstvo obraný	ČR (40/2009 Sb)	Evropská Unie	Velká Británie
1. Předem promyšlený			✓	✓		
2. Násilný	✓	✓	✓	✓	✓	✓
3. Hrozba násilí			✓	✓	✓	✓
4. Spáchání trestného činu	✓	✓		✓		
5. Politicky motivovaný/ vyhrožuje obyvatelstvu nebo vládě	✓	✓	✓	✓	✓	✓
6. Cíl na civilisty	✓					
7. Sub national group or clandestine agent?	✓					
8. Unlawful or illegal use of force?	✓	✓	✓	✓	✓	
9. Life threatening?		✓		✓	✓	
10. Cause fear or terror?	✓			✓		
11. Destabilizes structure of society, country or NGO?				✓	✓	✓
12. Advances political, religious or ideological causes?			✓	✓		✓

PŘÍLOHA 2:

KORÁNSKÉ VERŠE NEJČASTĚJI POUŽÍVANÉ DŽIHÁDISTICKÝMI KLERIKY K LEGITIMIZACI BOJE (VYBRÁNO NA ZÁKLADĚ ANALÝZY KORPUSU DŽIHÁDISTICKÝCH TEXTŮ A SEŘAZENO PODLE ČETNOSTI VÝSKYTU)

An-Nisā (4): 74-76

فَأَيُّ قِتْلٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ وَمَنْ يُقْتَلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا (٧٤) وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَل لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَل لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا (٧٥) الَّذِينَ ءَامَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا (٧٦)

Nechť tedy bojují na stezce Boží ti, kdož kupují za život pozemský život budoucí! A těm, kdož bojují na stezce Boží a budou zabiti či zvítězí, těm dáme odměnu nesmírnou.

A co je vám, že nebojujete na stezce Boží a za utištění z mužů, žen a dětí, kteří říkají: "Pane náš, vyved' nás z tohoto města, jehož obyvatelé jsou nespravedliví! Dej nám ochránce Tebou vybraného a pošli nám pomocníka Tebou ustanoveného!"

Ti, kdož uvěřili, bojují na stezce Boží, a ti, kdož neuvěřili, bojují na stezce Tághúta. Bojujte proti přátelům satanovým, vždyť slabé jsou proti vám úklady satanovy!

An-Nisā (4): 84

سَدُّ بَأْسًا وَاللَّهُ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكْفَ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَحَرَضَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ (٨٤) وَأَسَدُّ تَنْكِيلًا

Bojuj na stezce Boží, vždyť neponeseš břímě jiné než své vlastní! Povzbuzuj věřící a možná že Bůh zadrží nápor nevěřících - a Bůh je mocnější v náporu a silnější v trestání.

At-Taubah (9): 5

وَأَلْهِمْ كُلَّ مَرْصِدًا إِنْسِلَخِ الْأَشْهُرِ الْحُرْمِ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصِرُواهُمْ وَأَقْعُدُوا (٥) إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَءَاتُوا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ فَإِن تَابُوا

A až uplynou posvátné měsíce, pak zabíjejte modloslužebníky, kdekoliv je najdete, zajímejte je, obléhejte je a chystejte proti nim všemožné nástrahy! Jestliže se však kajícím obrátí, budou dodržovat modlitbu a dávat almužnu, nechte je jít cestou jejich, vždyť Bůh je věru odpouštějící, slitovný.

At-Taubah (9): 38-39

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَنْتَقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْأَخْرَةِ فَمَا مَنَعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْأَخْرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ (٣٨) إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبَدِلَ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (٣٩)

Vy, kteří věříte! Co je s vámi, že když je vám řečeno: "Vytáhněte do boje na cestě Boží!", jste jako přikováni k zemi? Což se vám líbí více život na tomto než na onom světě? Vždyť užívání života pozemského je nepatrné oproti užívání v životě budoucím!

Jestliže nevytáhněte do boje, Bůh vás potrestá trestem bolestným, vystřídá vás národem jiným a nebudete Mu moci v ničem uškodit, neboť Bůh je věru mocný nad každou věcí.

At-Taubah (9): 111

وَعَدَا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ ﴿١١١﴾ إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ ۚ وَذَٰلِكَ فَاسْتَشِيرُوا بِنَبِيِّكُمْ ۗ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ عَهْدَهُ مِنَ اللَّهِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَلَيْهِ حَقًّا فِي النَّوْرِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْفُرْءَانِ (١١١) هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

A Bůh věru koupil od věřících jejich osoby i jejich majetky s tím, že jim budou dány zahrady. A oni bojují na cestě Boží - zabíjejí a jsou zabíjeni. A to je slib Jeho pravdivý, daný v Tóře, v Evangeliu, i v Koránu. A kdo věrněji dodržuje slib svůj než Bůh? Radujte se tedy z obchodu svého s Ním uzavřeného a to úspěch je nesmírný.

At-Taubah (9): 13-15

أَلَا تَقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَتُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَءُوا بِكُفْرَانِكُمْ ۖ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَ اللَّهَ فَالَهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (١٣) قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصَرِكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَسْفِ سُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ (١٤) وَيَذْهَبَ عَيْظُ قُلُوبِهِمْ وَيَثُوبُ اللَّهُ عَلَىٰ مَنْ يَسَاءُ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (١٥)

Což nebudete bojovat proti lidu, jenž porušil přísahy své a usiloval o vyhnání posla a první vás napadl? Bojíte se jich snad? Však Bůh má větší právo na to, abyste se Ho obávali, jste-li vskutku věřící.

Bojujte tedy proti nim a Bůh je vašima rukama potrestá a zahanbí a dopomůže vám k vítězství nad nimi a uzdraví hrudě věřících

a odstraní hněv ze srdcí jejich. A Bůh přijme pokání, od koho chce, vždyť On vševedoucí je i moudrý.

Al-Baqarah (2): 190-191

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (١٩٠) وَأَقْتُلُوا هُمَ حَيْثُ نَفَقْتُمُوهُمْ ۗ وَأَخْرَجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجْتُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ۗ وَلَا تَقَاتِلُوا هُمَ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يَقَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِن قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوا هُمَ كَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ (١٩١)

A bojujte na stezce Boží proti těm, kdož bojují proti vám, avšak nečiňte bezpráví, neboť Bůh nemiluje ty, kdož se bezpráví dopouštějí

Zabíjejte je všude, kde je dostihnete, a vyžeňte je z míst, odkud oni vás vyhnali, vždyť svádění od víry je horší než zabití. Avšak nebojujte s nimi poblíže Mešity posvátné, dokud oni s vámi zde nezačnou

bojovat. Jestliže však vás tam napadnou, zabte je - taková je odměna nevěřících!

Al-Baqarah (2): 216

وَعَسَىٰ أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ وَعَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ (٢١٦) وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ لَكُمْ

A je vám předepsán také boj, i když je vám nepříjemný. Je však možné, že je vám nepříjemné něco, co je pro vás dobré, a je možné, že milujete něco, co je pro vás špatné; jedině Bůh to zná, zatímco vy to neznáte.

Al-Hajj (22): 39-40

ذِينَ الَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ (٣٩) الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهَدَّيْتُمْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ (٤٠) 7

A těm, kdož chtějí, je dovoleno, aby bojovali kvůli tomu, že jim bylo ukrivděno. A Bůh věru je schopen poskytnout jim pomoc

těm, kdož byli bezprávně vyhnáni ze svých domovů jedině proto, že říkali: "Pánem naším je Bůh!" A kdyby byl Bůh nezahnal jedny lidi druhými, věru by byly bývaly zničeny poustevny, kostely, modlitebny a místa klanění, v nichž hojně je vzpomínáno jména Božího. - A Bůh vskutku pomůže těm, kdož pomáhají Jemu - a Bůh věru je silný, mocný.

Al-Anfāl (8): 39

(٣٩) وَنَاصِرٌ فَإِنْ أَنْتَهُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُ اللَّهُ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ

Bojujte tedy proti nim, aby už nebylo pokušení k odpadlictví a aby všechno náboženství bylo jen Boží. Jestliže však přestanou, pak Bůh jasně vidí vše, co dělají.

Standardní saúdský al-Qur'án, český překlad Koránu od Ivana Hrbka.